

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 9'2021

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944 (Print)

<https://doi.org/10.37634/efp.2021.9>

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 липня 2020 р. № 886 (економічні науки).

Наказ Міністерства освіти і науки України від 24 вересня 2020 р. № 1188 (юридичні науки).

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 р. № 353/10 (облік та аудит).

Реєстраційне свідоцтво КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Префікс doi журналу: 10.37634/efp.

2021 р.). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 30.09.2021

Формат 60×84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 15 від 16 вересня

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2021
© "Економіка. Фінанси. Право",
2021

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ECONOMICS FINANCES LAW

MONTHLY INFORMATIONAL AND ANALYTICAL JOURNAL

№ 9'2021

(issued from 1994)

ISSN 2409-1944 (Print)

<https://doi.org/10.37634/efp.2021.9>

Journal is included in the list of scientific professional editions of Ukraine, which can be published results of dissertations for the degree of doctor and candidate (PhD).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 886 of July 02, 2020 (economic sciences).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 1188 on September 24, 2020 (legal sciences).

Order of Audit Chamber of Ukraine № 353/10 on December 21, 2017 (accounting and audit).

Registration Certificate – KV № 21620-11520PR on October 12, 2015.

Journal is awarded the international identification number ISSN 2409-1944 and included in the international Scientometrics base Index Copernicus.

Journal's DOI: 10.37634/efp.

Founders:

Audit firm "Analytik" jointly with the National Academy of Internal Affairs of Ukraine

Articles must pass

selection, internal and external review

Recommended for publication and dissemination through the Internet by the Academic Council of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine (Protocol № 15 of September 16, 2021). Full or partial reprint of the

materials of the journal is allowed only with the consent of the editorial office.

The authors are responsible for the selection and presentation of the facts. The content and authenticity of the advertisement is the responsibility of the advertiser.

Signed for print 30.09.2021

Format 60×84/8

Publication – 250 copies

Address of the editorial office: 01001, Kyiv,

Khreshchatyk str., 44

Phones: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Fax: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Web: www.efp.in.ua

*The subject of
publishing*

© "Analytik", 2021
© "Economics. Finances. Law",
2021

Typography: LLC "International Business
Center"

Головний редактор

Левченко Валентина Петрівна, д.е.н., член Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, директор ВПГО «Спілка аудиторів України»

Шеф-редактор

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління ПрАТ «Аудиторська фірма "Аналітик"», Заслужений юрист України

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Бойко Антон Олександрович, к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики, Сумський державний університет

Величко Олена Георгіївна, радник першого віце-прем'єра міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України

Верезубова Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, Білоруський державний економічний університет

Герасимович Анатолій Михайлович, д.е.н., професор, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Головач Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, аудитор, заступник директора з наукової роботи Інституту аудиту

Криштона Ірина Ігорівна, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, вчений секретар Державного підприємства «Науково-дослідний і проектний інститут містобудування»

Полякова Євгенія Сергіївна, к.е.н., доцент кафедри фінансів та банківської справи, проректор з науково-педагогічної роботи (навчальний процес) Вишого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., професор, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Прушківський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Сіскос Евангелос, д.е.н., професор, Університет Західної Македонії

Ткаченко Сергій Анатолійович, д.е.н., професор, ректор Вишого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»», Академік Академії економічних наук України

Тринчук Віктор Вікторович, к.е.н., доцент кафедри туристичного та готельного бізнесу Національного університету харчових технологій

Чижевська Людмила Віталіївна, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і аудиту Державного університету «Житомирська політехніка», академік Академії економічних наук України

Члени редакційної колегії з правових наук:

Балгібєкова Гульнара, к.ю.н., завідувач кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет імені Е.А. Букетова

Бригінець Олександр Олексійович, д.ю.н., доцент, професор кафедри, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, член Союзу юристів України

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри оперативної-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України, полковник поліції

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., проф., заслужений юрист України, академік Міжнародної академії безпеки та конфліктології

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративної діяльності НАВС

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік Національної академії правових наук України

Мусін Куат Санязданович, к.ю.н., старший викладач кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет імені Е.А. Букетова

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу Чорноморський національний університет імені Петра Могили, академік Національної академії наук вищої освіти України

Скоржевська-Амберг Малгожата, доктор філософії, адвокат, Університет Козмінського, юридичний коледж, кафедра теорії, філософії та історії права (Польща)

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного права та соціально-гуманітарних дисциплін, Інститут права та суспільних відносин Університету "Україна". Заслужений юрист України

Яровий Анатолій Олександрович, к.ю.н., доцент, професор кафедри права публічного адміністрування Маріупольського державного університету, суддя у відставці

Відповідальний редактор: Поповецька-Демченко Леся Петрівна

Випусковий редактор: Туманян Анна Оганесівна

Editors-in-chief

Valentyna P. Levchenko, Doctor of Economics, member of the Supervisory Board for audit activity of the Authority public oversight for audit activity, Director of the All-Ukrainian Professional Non-Governmental Organization "Union of Auditors of Ukraine"

Volodymyr V. Holovach, PhD in Legal Sciences, Head of the Board of the Audit Firm "Analytik", Honored Lawyer of Ukraine

Members of the editorial board of Economic Sciences:

Anton O. Boiko, PhD in Economics, Associate Professor of Economic Cybernetics Department, Sumy State University

Olena H. Velychko, Advisor to the First Vice Prime Minister of Ukraine - Minister of Economic Development and Trade of Ukraine

Tatyana A. Verzubova, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Finances, Belarusian State Economic University

Evangelos Siskos, Doctor of Economics, Professor, University of Western Macedonia

Anatoliï M. Herasymovych, Doctor of Economics, Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Tetiana A. Holovach, Doctor of Economics, Professor, auditor, deputy director for scientific work of the Institute of Audit

Iryna I. Kryshchop, Doctor of Economics, Professor, Professor of Accounting and Taxation Department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Yurii M. Mantsevych, Doctor of Economics, Associate Professor, Scientific Secretary of the State Enterprise "Research and Design Institute of Urban Development"

Yevhenia S. Poliakova, PhD in Economics, Associate Professor of Finances and Banking Department, vice-rector for scientific and pedagogical work, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"»

Olena M. Potyshniak, Doctor of Economics, Professor, Professor of the organization of production, business and management Department of the Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture

Volodymyr H. Prushkivskiy, Doctor of Economics, Professor, First Vice-Rector of the Zaporizhia National Technical University

Serhii A. Tkachenko, Doctor of Economics, Professor, Rector of the Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"», Academician of Academy of Economic Sciences of Ukraine

Viktor V. Trynychuk, PhD in Economics, Associate Professor of tourism and hotel business department, National University of Food Technology

Liudmyla V. Chyzhevska, Doctor of Economics, Professor, Professor of Accounting and Auditing Department, State University "Zhytomyr Polytechnic", Academician of the Academy of Economic Sciences of Ukraine

Members of the editorial board of Legal Sciences:

Gulnara Balgimbekova, PhD in Legal Sciences, Head of the constitutional and international law department, Karagandy State University named after E.A. Buketov

Oleksandr O. Bryhinets, Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Professor of department, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law, member of the Union of Lawyers of Ukraine

Serhii F. Konstantinov, Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Administrative Activity Department of the National Academy of Internal Affairs

Viktor I. Vasylynchuk, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Operational and Investigating Department of the National Academy of Internal Affairs, Honored Lawyer of Ukraine, Colonel of the Police

Valerii O. Hlushkov, Doctor of Legal Sciences, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Academician of the International Security and Conflict Academy

Volodymyr V. Luts, Doctor of Legal Sciences, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Academician of National Academy of Law Sciences of Ukraine

Kuat S. Musin, PhD in Legal Sciences, Senior Lecturer of the constitutional and international law department, Karagandy State University named after E.A. Buketov

Ihor V. Ozerskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Civil and Criminal Law and Process Department of Black Sea National University after Petro Mohyla, Academician of the National Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine

Malgorzata Skorzevska-Amberg, PhD, DSc, Kozminski University, College of Law, department of Theory, Philosophy and History of Law (Poland)

Yurii O. Frytskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Constitutional, Administrative Law and Social and Humanitarian disciplines Department, Law and Public Relations Institute of the "Ukraine" University, Honored Lawyer of Ukraine

Anatoliï O. Yarovyï, PhD in Legal Sciences, Professor of Law and Public Administration Department, Mariupol State University, retired judge

Managing editor: Lesia P. Popovetska-Demchenko

Issue Editor: Anna O. Tumanian

ЗМІСТ

БІЛЕЦЬКА О.А. Формування, наслідки та шляхи зменшення обсягів державного боргу України	5
ОНИЩИК Ю.В., АБДУКАДИРОВА К.Е. Процедури вирішення митних спорів в адміністративному судочинстві України	8
ПОШИВАЛОВА О.В. Розвиток світового фармацевтичного ринку в умовах пандемії COVID-19	12
ІВАНОВСЬКА А.М., ГАЛУС О.О., РИЖУК І.В. Організація надання адміністративних послуг соціального характеру в територіальній громаді в умовах децентралізації як гарантія конституційного права на соціальний захист	17
СТАНІСЛАВИК О.В., КОВАЛЕНКО О.М., ЗАКХАМА С. Сучасні фактори та класифікація інноваційних ризиків підприємства	21
ЛОЗІНСЬКА С.В. Стамбульська конвенція і новітній підхід до запобігання та боротьби з насильством стосовно жінок і домашнім насильством	27
ІНТЕРВ'Ю, АНАЛІТИКА, КОНСУЛЬТАЦІЇ	
Дайджест новацій вересня	31
Нові стандарти у веденні документів установ та організацій	33

CONTENTS

O. BILETSKA. Formation, consequences and ways of reducing the state debt of Ukraine	5
Y. ONISHCHYK, K. ABDUKADYROVA. Procedures settlement of customs disputes in the administrative proceedings of Ukraine	8
O. POSHYVALOVA. Development of the global pharmaceutical market under the conditions of the COVID-19 pandemic	12
A. IVANOVSKA, O. HALUS, I. RYZHUK. Organization of provision of administrative services of social character in the territorial community in the conditions of decentralization as a guarantee of constitutional right to social protection	17
O. STANISLAVYK, O. KOVALENKO, S. ZAKHAMA. Modern factors and classification of enterprise's innovative risks	21
S. LOZINSKA. Istanbul convention and the latest approach to preventing and combating violence against women and domestic violence	27
INTERVIEWS, ANALYTICS, CONSULTATIONS	
Digest of news in September	31
New standards in keeping documents of institutions and organizations	33

Олена Анатоліївна БІЛЕЦЬКА

к.е.н., доцент кафедри, Університет державної фіскальної служби України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5065-0189>

e-mail: Kramarenko.88@ukr.net

ФОРМУВАННЯ, НАСЛІДКИ ТА ШЛЯХИ ЗМЕНШЕННЯ ОБСЯГІВ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ

Проаналізовано динаміку державного боргу України впродовж 2014–2020 рр. з виокремленням ознак динамічності, валютного зіставлення, пропорційності зовнішнього і внутрішнього боргу. Висвітлено позитивні та негативні наслідки боргу із відповідною аргументацією. Оцінено взаємовідносини із міжнародними кредиторами, зокрема Міжнародним Валютним Фондом, урядами інших країн. Розроблено пропозиції для зменшення боргу з рекомендацією реалізації заходів для Кабінету Міністрів України, профільних міністерств виробничого спрямування та Міністерства закордонних справ України.

Ключові слова: позитивні та негативні наслідки, ознаки, погашення, міжнародні кредитори

ВСТУП

Обсяги державного боргу для будь-якої країни є певним тягарем для державних фінансів, оскільки на його обслуговування витрачаються бюджетні кошти. Водночас він у теперішніх умовах присутній в багатьох країнах, й Україна не є виключенням. Зважаючи на таку ситуацію, одним із важливих завдань урядів країн є зменшення його обсягів. Для України ця проблема є особливо актуальною і про необхідність зниження державного боргу до ВВП наголошується у Національній економічній стратегії 2030 [1, с. 46]. Беручи до уваги важливість вирішення такого загальнонаціонального завдання, ученими пропонуються відповідні схеми, концепції, механізми його вирішення. Про негативні наслідки державного боргу для фінансової системи України наголошують О.Ю. Мелих [2], особливої формування та управління розкривають О.Л. Шелест та О.О. Сидоренко [3], механізми управління та зменшення обсягів боргу обґрунтовують О.В. Сташук та І.Г. Боричевська [4]. Незважаючи на наявні наукові розробки учених, проблематика державного боргу є перманентно актуальною, оскільки є необхідність пошуку шляхів оптимального управління, запозичень, зменшення обсягів.

МЕТА роботи полягає в аналізі обсягів формування, виявленні наслідків та обґрунтуванні шляхів зменшення державного боргу України.

Під час підготовки статті використано науковий доробок вітчизняних учених, офіційні статистичні матеріали, сучасні методи дослідження, зокрема, сис-

темний, економічного аналізу, порівняння, логічного узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

У теперішніх реаліях України державний борг є вагомою складовою функціонування фінансової системи України, обумовлює механізми формування Державного бюджету, визначає взаємовідносини із міжнародними кредиторами, зокрема Міжнародним Валютним Фондом, урядами інших країн та є предметом перманентної уваги вищих посадових осіб держави, включаючи Президента України. Однією із суттєвих проблем є доволі значні витрати на обслуговування цього боргу. Так, лише у 2021 р. передбачено 468 млрд грн на погашення та ще 159 млрд грн або 11,8 % від видатків Державного бюджету України на обслуговування [5, 6]. Також є поточні проблеми у взаєминах із Міжнародним Валютним Фондом як одним із важливих зовнішніх кредиторів України за умовами надання чергових позик, що вимагає постійних узгоджень з відповідним уточненням у перемовинах стосовно отримання чергових траншів. Зважаючи на необхідність з'ясування ситуації з обсягами боргу, виявленні його наслідків впливу на економіку України, проаналізуємо його динаміку (табл. 1).

Аналізуючи динаміку цього боргу, визначимо особливості за такими ознаками:

– динамічності – виявлено перманентне зростання боргу у гривневому та доларовому обчисленні протягом усього аналізованого періоду, за виключенням 2019 р.;

Таблиця 1 – Динаміка державного боргу України [складено за даними Мінфіну України [7]]

	Загальний борг, млрд грн	зокрема		Загальний борг, млрд дол США	зокрема	
		зовн. борг	внутр. борг		зовн. борг	внутр. борг
На 31.12. 2014	1100	612	488	69,8	38,8	31,1
На 31.12. 2015	1572	1043	529	65,5	43,4	22,1
На 31.12. 2016	1929	1240	690	70,9	45,6	25,3
На 31.12. 2017	2142	1375	767	76,3	49	27,3
На 31.12. 2018	2169	1397	771	78,3	50,5	27,8
На 31.12. 2019	1998	1159	839	84,4	48,9	35,5
На 31.12. 2020	2552	1519	1033	90,9	53,7	36,6
На 30.06. 2021	2514	1499	1037	92,5	54,3	38,2

– у валютному зіставленні – зростання боргу у гривневому обчисленні склало 2,32 рази, а у валютному – 1,32 рази, що пояснюється різним співвідношенням гривні до долара у 2014 та 2020 рр.;

– співвідношення зовнішнього та внутрішнього боргу – перманентне переважання зовнішнього боргу над внутрішнім у всіх видах валют;

– пропорційність зовнішнього та внутрішнього боргу – впродовж окремих років ця зіставленість змінювалась: 2014 р. – 1,47 рази із перевагою зовнішнього боргу як у гривні, так і в доларовому обчисленні.

Оцінюючи ці особливості зауважимо, що вони обумовлені відповідними підходами до реалізації фінансової політики стосовно формування державного боргу.

Зважаючи на динаміку боргу, аналізуючи прагматику взаємин із зовнішніми кредиторами та враховуючи погляди учених [2-4], обґрунтуємо наслідки державного боргу за позитивним та негативним векторами впливу.

Позитивні:

– можливість підтримання золото-валютного балансу України на надійному рівні з дотриманням необхідних розрахункових нормативів;

– сприяння забезпечення стабільності національної грошової одиниці;

– формування іміджу України як країни зі стабільною фінансовою системою;

– можливість реструктуризації попередніх запозичень від Міжнародного Валютного Фонду.

Негативні:

– значні обсяги боргу зумовлюють направлення бюджетних коштів на його обслуговування, що тягарем лягає на виконання економічних і соціальних програм;

– формує негативні процеси в соціумі, оскільки умови надання чергових траншів, особливо від Міжнародного Валютного Фонду, торкаються соціальних проблем і не завжди знаходять розуміння значних верств суспільства;

– зумовлює невпевненість у можливості своєчасного його погашення, особливо зважаючи на складний процес узгодження чергових траншів від Міжнародного Валютного Фонду, що може бути загрозою отримання дефолту;

– є психологічним тягарем для всього суспільства.

Отже, цей борг має як позитивні, так і негативні наслідки, тому для зменшення саме негативу, запропонуємо шляхи зменшення одного із негативів, а саме обсягів боргу. Передусім, зауважимо, що причинами появи боргу є незначні обсяги зростання економіки, тому стратегічною базою його зменшення є активізація економічного зростання. Принагідно зазначимо, що поряд із підвищенням динаміки економічного зростання доцільно більш наполегливо співпрацювати із Міжнародним Валютним Фондом стосовно списання частини заборгованості, як це практикувалось іншими країнами, відтермінувати погашення заборгованості тощо. У контексті забезпечення динамічності економічного зростання доцільна реалізація таких заходів на рівні.

Кабінету Міністрів України:

реалізуючи «Національну економічну стратегію 2030» передбачати у поточних Державних бюджетах

збільшене фінансування економічних програм, зокрема тих галузей, які формують вагомий обсяг доданої вартості; розробити державне замовлення для структур Національної академії наук України, інших наукових установ та навчальних закладів стосовно інноваційних розробок нових видів продукції експортного спрямування;

профільним міністерствам виробничого спрямування спільно із потужними вітчизняними виробниками розробити та практично реалізувати програми збільшення випуску продукції, зокрема й експортоорієнтованої;

Міністерству закордонних справ України, залучаючи свої представництва за межами України, спільно із громадськими організаціями, зокрема Союзом промисловців і підприємців, аналітичними агенціями по зовнішньоекономічній діяльності шляхом моніторингу виявляти перспективні ніші для можливої поставки продукції вітчизняних товаровиробників.

Запропоновані заходи є найбільш перспективними в діяльності Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, профільних міністерств відносно збільшення динаміки економічного зростання, що буде базисом для зменшення державного боргу. Також важливе значення для зменшення обсягів боргу є стабільність державних фінансів. У цьому контексті необхідно реально запровадити середньострокове бюджетне планування, що дасть змогу реалізовувати перспективні програми економічного розвитку зі стабільною державною підтримкою. Зважаючи на особливу актуальність проблеми державного боргу для теперішніх реалій України є доцільність продовження наукових пошуків цього напрямку.

ВИСНОВКИ

Базуючись на виконаному аналізі динаміки державного боргу протягом 2014–2020 рр. визначено зростання боргу в гривневому та доларовому обчисленні, а також виявлено переважання зовнішнього боргу над внутрішнім у всіх видах валют. Оцінено ці особливості та зроблено висновок, що вони обумовлені специфікою фінансової політики, яку реалізовували уряди. З'ясовуючи наслідки боргу, доведено, що вони мають позитивний та негативний зміст із відповідним обґрунтуванням. Окрема увага в дослідженні приділена заходам стосовно зменшення обсягів боргу. Розроблені заходи рекомендовані для впровадження Кабінету Міністрів України, структурам Національної академії наук України, іншим науковим установам та навчальним закладам, профільним міністерствам виробничого спрямування, Міністерству закордонних справ України відносно інноваційних розробок нових видів продукції експортного спрямування. Вони мають на меті суттєво збільшити динаміку економічного зростання, що буде сприяти зменшенню обсягів державного боргу. Зауважено, що поряд із запропонованими заходами необхідно активізувати роботу з реструктуризації обсягів боргу, налагодження консультацій із Міжнародним Валютним Фондом стосовно можливого списання частини боргу, залучення внутрішніх кредитних ресурсів. Беручи до уваги особливу актуальність цієї проблематики, є доцільність продовження наукових пошуків.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року. Постанова КМУ від 03 березня 2021 р. № 179. 2021. 123 с.
2. Мелих О.Ю. Державний кредит і сучасний стан державного боргу України. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7509>
3. Шелест О.Л., Сидоренко О.О. Державний борг України: стан та управління на сучасному етапі. *Економіка й суспільство*. 2018. № 18. С. 827–834.
4. Сташук О.В., Боричевська І.Г. Зовнішній державний борг України: сучасні тенденції та особливості обслуговування. *Ефективна економіка*. 2021. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/13.pdf
5. Держборг. Урінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/tag-derzborg>
6. Про Державний бюджет України на 2021 рік. Закон України. Редакція від 05.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>
7. Государственный долг Украины. Минфин Украины. URL: <https://index.minfin.com.ua/finance/debtgov/>

References

1. On approval of the National Economic Strategy for the period up to 2030. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine. March 3, 2021. № 179. 2021. 123 p. (in Ukrainian).
2. Melykh O.Yu. Public credit and the current state of Ukraine's public debt. *Efficient economy*. 2019. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7509> (in Ukrainian).
3. Shelest O.L., Sydorenko O.O. Public debt of Ukraine: state and management at the present stage. *Economy and Society*. 2018. № 18. pp. 827–834. (in Ukrainian).
4. Stashchuk O.V., Borychevska I.H. Ukraine's external public debt: current trends and features of service. *Efficient economy*. 2021. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/13.pdf (in Ukrainian).
5. State debt. Urinform. URL: <https://www.ukrinform.ua/tag-derzborg> (in Ukrainian).
6. On the State Budget of Ukraine for 2021. Law of Ukraine. Edited on 05.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text> (in Ukrainian).
7. State debt of Ukraine. Ministry of Finance of Ukraine. URL: <https://index.minfin.com.ua/finance/debtgov/> (in Russian).

Olena BILETSKA

PhD in Economics, Associate Professor of department, The University of the State Fiscal Service of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5065-0189>

e-mail: kramarenko.88@ukr.net

FORMATION, CONSEQUENCES AND WAYS OF REDUCING THE STATE DEBT OF UKRAINE

Introduction. In the current realities of Ukraine, this problem affects all segments of society. The article reflects the peculiarities of the formation, the main consequences of the debt and the directions of its reduction.

The purpose of the paper is to analyze the volume, identify the peculiarities of the formation, highlight the consequences and justify ways to reduce Ukraine's public debt.

Results. The study focuses on the importance of public debt and its impact on economic development. It is emphasized that one of the significant problems is the significant cost of. The dynamics of public debt of Ukraine during 2014–2020 is analyzed. According to the results of the analysis, the signs of dynamism, currency comparison, proportionality of external and internal debt are determined. The positive and negative consequences of the debt are substantiated with the corresponding argumentation. The essence of the positive consequences is the possibility of maintaining Ukraine's gold and foreign exchange balance at a reliable level in compliance with the necessary settlement standards and promoting the stability of the national currency. In addition, it is important formation of a positive image of Ukraine as a country with a stable financial system. The negative consequences are manifested in the fact that significant amounts of debt cause the allocation of budget funds for its maintenance, which is a burden on the implementation of economic and social programs. Negative processes are also being formed in society, as the conditions for providing the next tranches, especially from the International Monetary Fund, affect social problems and do not always find understanding in large sections of society. Relationships with international creditors, in particular the International Monetary Fund, and governments of other countries were assessed. Proposals for debt reduction have been developed with a recommendation to implement measures for the Cabinet of Ministers of Ukraine, relevant ministries of production and the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine.

Conclusion. The peculiarities of public debt formation are revealed in the work, its influence on the economy of Ukraine is determined and substantiated proposals on reduction of its volumes are developed.

Keywords: positive and negative consequences, signs, repayments, international creditors

Юрій Віталійович **ОНІЩИК**

д.ю.н., професор, Київський національний університет технологій та дизайну

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3355-3392>

e-mail: onishchyyk.yv@knuutd.edu.ua

Каріне Ескендерівна **АБДУКАДИРОВА**

аспірантка, Академія праці, соціальних відносин і туризму

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3980-6357>

e-mail: karine_es@i.ua

ПРОЦЕДУРИ ВИРІШЕННЯ МИТНИХ СПОРІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Статтю присвячено з'ясуванню сутності та особливостей процедур вирішення митних спорів в адміністративному судочинстві України. Розглянуто порядок вирішення адміністративних справ із митних спорів у суді першої інстанції. Встановлено, що на стадії підготовчого провадження передбачено такі процедури вирішення митних спорів в адміністративному судочинстві, як процедура врегулювання спору за участі судді та процедура примирення сторін. Охарактеризовано специфіку цих процедур вирішення митних спорів в адміністративному судочинстві. Форми перегляду судових рішень мають певні особливості, але загалом здійснюються за загальним порядком розгляду і вирішення митних спорів в адміністративному судочинстві.

Ключові слова: митні спори, митні правовідносини, адміністративне судочинство, процедури, суб'єкти митних спорів

ВСТУП

Конфліктність інтересів владних та підвладних суб'єктів митних відносин зумовлює виникнення спірних правовідносин у сфері митного регулювання. Такого роду спірні правовідносини вирішуються в межах відповідних процедур. Важливою гарантією захисту прав, свобод та законних інтересів підвладних суб'єктів митних правовідносин є вирішення митних спорів у судовому порядку. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання чіткої регламентації процедурного аспекту вирішення митних спорів у судовому порядку, адже саме від процедур залежить ефективність застосування цього засобу вирішення митних спорів. Особливостям вирішення публічно-правових спорів у порядку адміністративного судочинства присвячені праці таких учених, як С.В. Бакуліна, В.М. Бевзенко, О.Й. Бучинський, С.В. Ківалов, О.С. Луніна, Н.Б. Писаренко, К.О. Тимошенко, Н.С. Хлібороб та ін. Окремим питанням, пов'язаним із вивченням митних спорів, приділено увагу М.В. Калантай, С.А. Попель, В.В. Решотою, М.М. Толстолуцькою, Л.Р. Юхтенко та ін. Однак процедури вирішення митних спорів в адміністративному судочинстві України дотепер не є досконало вивченим, що й зумовлює актуальність тематики дослідження.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Методологічною основою дослідження є загальнонаукові методи, а саме: метод системно-структурного аналізу, логіко-семантичний метод, діалектичний метод, метод узагальнення. Для з'ясування сутності та особливостей процедур вирішення митних спорів в адміністративному судочинстві України використано наукові підходи до розуміння процедур вирішення публічно-правових спорів у порядку адміністративного судочинства та законодавство про адміністративне судочинство.

МЕТА статті – визначення сутності та особливостей

процедур вирішення митних спорів в адміністративному судочинстві України.

РЕЗУЛЬТАТИ

Судовий порядок вирішення митних спорів здійснюється судами адміністративної юрисдикції. Виникнення митного спору в порядку адміністративного судочинства можливе за таких умов:

- 1) за позовом фізичних чи юридичних осіб, чії права та інтереси порушено рішеннями, діями чи бездіяльністю митних органів;
- 2) за зверненням митних органів у здійсненні ними визначених законом повноважень.

Митний спір як предмет адміністративного судачинства – це адміністративна справа за позовом фізичних чи юридичних осіб або за зверненням митних органів стосовно застосування чи порушення норм законодавства України з питань митної справи. Митний спір як предмет юрисдикційної діяльності адміністративного суду має свої особливості: сферою його виникнення є митні правовідносини; особливим суб'єктом митного спору виступає суб'єкт владних повноважень; законодавчо визначено його предмет та підстави [1, с. 64].

Митні спори в адміністративному судочинстві вирішуються в порядку загального позовного провадження, спрощеного позовного провадження та позовного провадження в окремих категоріях адміністративних справ. Загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні (наприклад, митні спори про коригування митної вартості товару, митні спори про відмову у митному оформленні, митні спори стосовно класифікації товарів для митних цілей). Спрощене позовне провадження призначене для розгляду справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи (наприклад, типові справи з

митних спорів). У порядку позовного провадження в окремих категоріях адміністративних справ розглядаються митні спори за зверненням митних органів у здійсненні ними визначених законом повноважень, особливості провадження в справах за зверненням яких передбачено ст. 283 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) [2].

Порядок вирішення адміністративних справ із митних спорів у суді першої інстанції складається з таких стадій: 1) відкриття провадження в справі; 2) підготовче провадження; 3) розгляд справи по суті.

Відкриття провадження у справі – перша та дуже важлива стадія, що забезпечує рух справи. Вона пов'язана з безпосереднім прийняттям заяви до провадження конкретного судді та визначає початок вжиття суддею процесуальних заходів, передбачених законом для розгляду та вирішення справи по суті [3, с. 112]. У ході відкриття провадження в справі відбувається пред'явлення позову, вивчення суддею позову, прийняття одного із процесуальних рішень про: залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви, відмову у відкритті провадження, відкриття провадження в адміністративній справі.

Підготовче провадження полягає у вчиненні адміністративним судом та учасниками адміністративними справи певних процесуальних дій. Під час підготовчого провадження здійснюється відкриття провадження у справі, проведення підготовчого засідання, закриття підготовчого засідання. Підготовче провадження закінчується закриттям підготовчого засідання шляхом постановлення ухвали про: залишення позовної заяви без розгляду; закриття провадження в справі; закриття підготовчого провадження та призначення справи до судового розгляду по суті [2].

На стадії підготовчого провадження КАС України передбачено такі процедури вирішення митних спорів у судовому порядку, як процедура врегулювання спору за участі судді та процедура примирення сторін.

Процедура врегулювання спору за участі судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті. Проведення врегулювання спору за участі судді не допускається:

1) в адміністративних справах, визначених гл. 11 розд. II цього Кодексу за винятком справ, визначених ст. 267 цього Кодексу, та типових справ;

2) у випадку вступу до справи третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги стосовно предмета спору.

Про проведення процедури врегулювання спору за участі судді суд постановляє ухвалу. В ухвалі про проведення процедури врегулювання спору за участі судді суд вирішує питання про зупинення провадження у справі. Проведення врегулювання спору за участі судді здійснюється у формі спільних та (або) закритих нарад. Суддя спрямовує проведення врегулювання спору за участі судді для досягнення сторонами примирення. Процедура врегулювання спору за участі судді проводиться протягом розумного строку, але не більше тридцяти днів із дня постановлення ухвали про її проведення. Строк проведення врегулювання спору за участі судді продовженням не підлягає [2].

З огляду на викладене, процедуру врегулювання спору за участі судді доцільно віднести до переговорів за участі судді. Водночас зауважимо, що про-

цедурі врегулювання спору за участі судді властиві особливі ознаки. У процедурі врегулювання спору за участі судді останній не є посередником сторін конфлікту. Він є фахівцем у галузі права, основною функцією якого є вирішення спору шляхом ухвалення судового акту. Врегулювання спору за участі судді проводиться суддею, у провадженні якого перебуває справа. Процедура врегулювання спору за участі судді проводиться в межах стислого терміну, який регламентований процесуальним законодавством. Суддя у проведенні такої процедури відповідно до наданих йому повноважень має право запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору. Метою врегулювання спору за участі судді є виключно спроба вирішити спір між сторонами до початку судового розгляду з метою економії часу та судових витрат сторін, обрання сторонами можливих спільних варіантів вирішення спору, які забезпечать заощадження часу та уникнення додаткових витрат на примусове виконання рішення [4].

Запроваджуючи у КАС України процедуру врегулювання спору за участі судді, законодавець обмежив можливість її застосування. Так, процедура врегулювання митного спору за участі судді не застосовується у справах за зверненням митних органів під час здійснення ними визначених законом повноважень (ст. 283 КАС України) [5]. Водночас застосування процедури врегулювання митного спору за участі судді є можливою в інших справах із митних спорів за винятком типових справ. До митних спорів, в яких можливо застосувати процедуру врегулювання митного спору за участі судді, на нашу думку, можна віднести справи з: визначення митної вартості товарів; коригування митної вартості товарів; визначення коду товару за Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності; повернення платникам податків митних платежів, помилково та/або надмірно сплачених до бюджету; розстрочення та відстрочення сплати митних платежів, що не стосуються узгодження податкових (грошових) зобов'язань; митного оформлення; митного контролю.

Процедура примирення сторін об'єднує норми адміністративного права та адміністративного процесуального права в організаційно визначену структуру на підставі їхньої спрямованості на мирне врегулювання адміністративно-правового спору в судовому порядку. Зміст інституту примирення сторін в адміністративному судочинстві утворюють три найголовніші правові категорії, а саме: процедура примирення як певна нормативно визначена діяльність сторін адміністративного спору спрямована на його мирне врегулювання з формальним закріпленням досягнутих домовленостей та наданням їм юридично-обов'язкового значення; мирова угода як процесуальний договір, в якому закріплюються умови врегулювання адміністративного спору; примирення сторін як певний юридичний факт, що охоплює попередні дві категорії та створює фактичний склад, за якого адміністративний спір об'єктивно перестає існувати, а провадження в адміністративній справі відповідно також припиняється [6, с. 4].

У ст. 190 КАС України встановлено, що сторони можуть повністю або частково врегулювати спір на

підставі взаємних поступок. Примирення сторін може стосуватися лише прав та обов'язків сторін. Сторони можуть примиритися на умовах, які виходять за межі предмета спору, якщо такі умови примирення не порушують прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб. За клопотанням сторін суд зупиняє провадження у справі на час, необхідний їм для примирення. Умови примирення сторони викладають у заяві про примирення сторін. Умови примирення сторін затверджуються ухвалою суду. Затверджуючи умови примирення сторін, суд цією самою ухвалою одночасно закриває провадження в справі [2].

Л.Р. Юхтенко серед етапів процедури примирення сторін виділяє такі: 1) ініціювання примирення – подання учасниками справи до суду заяви про надання часу для примирення; 2) затвердження умов примирення – поновлення провадження в справі для розгляду умов примирення; 3) виконання умов примирення, яке можливо декількома способами: у добровільному порядку (у разі виконання можна говорити про завершення процедури примирення); у примусовому порядку через державну виконавчу службу; у погоджувальному порядку – звернення до суду із заявою про проведення погоджувального засідання [7, с. 148-149].

Зауважимо, що процедура примирення під час вирішення митних спорів у судовому порядку може бути розпочата тільки за клопотанням владного та підвладного суб'єктів митних правовідносин у справі, тобто за добровільним волевиявленням обох сторін. На початку процедури примирення суддя повинен роз'яснити можливість та права сторонам стосовно урегулювання спору за допомогою примирення сторін. Суд не може самостійно ініціювати цю процедуру. Також цю процедуру не може самостійно ініціювати в імперативному порядку суб'єкт владних повноважень, або суб'єкт приватного права, які є стороною в справі, тільки за обоюдною згодою [7, с. 135]. Процедура примирення сторін передбачає оперативне врегулювання правової суперечки між сторонами у випадку, коли сторони готові до досягнення консенсусу. Крім того, необхідно врахувати суб'єктний склад процедури примирення, яка не передбачає залучення судді або іншої особи для того, щоби сприяти вирішенню правової суперечки між сторонами конфліктного правовідношення [7, с. 144-145].

Розгляд справи по суті є центральною стадією під час вирішення митних спорів у судовому порядку. У ході цієї стадії відкривається судове засідання, з'ясовуються обставини справи та досліджуються докази, відбуваються судові дебати, ухвалюється і проголошується (вручається) судове рішення. Необхідно від-

мітити, що важливе значення для забезпечення прав і законних інтересів суб'єктів митних відносин, прийняття законного, обгрунтованого і справедливого рішення у справах із митних спорів має діяльність вищестоящих адміністративних судів із перегляду судових рішень. Перегляд судових рішень у справах із митних спорів в адміністративному судочинстві здійснюється в чотирьох формах: апеляційне провадження, касаційне провадження, провадження за виключними обставинами, провадження за нововиявленими обставинами. Слід зауважити, що форми перегляду судових рішень мають певні особливості, але загалом здійснюються за загальним порядком розгляду і вирішення митних спорів в адміністративному судочинстві.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що під час вирішення митних спорів в адміністративному судочинстві процедура врегулювання спору за участі судді може бути застосована виключно до початку розгляду справи по суті, а процедура примирення сторін – на будь-якій стадії розгляду і вирішення справ із митних спорів у порядку, встановленому КАС України. Водночас зауважимо, що на відміну від процедури врегулювання спору за участі судді рішення за результатами процедури примирення сторін можна оскаржити.

ВИСНОВКИ

Процедури вирішення митних спорів у судовому порядку характеризуються певною специфікою. Це зумовлено особливим суб'єктним складом (обов'язковими суб'єктами вирішення митних спорів у судовому порядку є митні органи та фізичні чи юридичні особи, які переміщують предмети через митний кордон), сферою правового регулювання (митні спори впливають із митних правовідносин) та доказами (документи та відомості, необхідні для здійснення митного контролю та митного оформлення). Серед процедур вирішення митних спорів у судовому порядку насамперед доцільно виділяти процедуру вирішення митних спорів у суді першої інстанції, процедуру врегулювання митного спору за участі судді та процедуру примирення сторін. Форми перегляду судових рішень мають певні особливості, але загалом здійснюються за загальним порядком розгляду і вирішення митних спорів в адміністративному судочинстві. Запровадження таких процедур вирішення митних спорів, як врегулювання митного спору за участі судді та примирення сторін, потребують більш чіткої регламентації, оскільки форма, спосіб та особливості їх реалізації сьогодні неналежним способом врегульовані, що може призводити до різних варіантів застосування цих процедур.

Список використаних джерел

1. Толстолуцька М.М. Проведення в справах із митних спорів в адміністративному судочинстві України: дис. ... докт. філ. / Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2020. 182 с.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
3. Гнап Д.Д. Відкриття провадження в адміністративній справі як стадія адміністративного процесу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. С. 111–114.
4. Головачов Я. Врегулювання спорів за участі судді: «Що?» і «Як?». URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/vregulyuvannya-sporiv-za-uchastyu-suddi-shcho-i-yak.html>.
5. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовтня 2017 року

№ 2147–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#top>.

6. Сидельников О.Д. Інститут примирення сторін в адміністративному судочинстві: автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.07. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Х., 2017. 20 с.

7. Юхтенко Л.Р. Адміністративно-правові засади вирішення спорів, що впливають із публічно-правових відносин, у досудовому порядку: дис.... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2020. 221 с.

References

1. Tolstolutska M.M. Proceedings in cases of customs disputes in the administrative proceedings of Ukraine: diss. ... Doctor of philosophy/ Scientific Institute of Public Law. Kyiv, 2020. 182 p. (in Ukrainian).

2. Code of Administrative Procedure of Ukraine: Law of Ukraine of July 6, 2005 № 2747–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (in Ukrainian).

3. Hnap D.D. Opening of proceedings in an administrative case as a stage of the administrative process. *Legal scientific electronic journal*. 2015. № 1. pp. 111–114. (in Ukrainian).

4. Holovachov Y. Settlement of disputes with the participation of a judge: “What?” and “As?” URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/vregulyuvannya-sporiv-za-uchastyu-suddi-shcho-i-yak.html> (in Ukrainian).

5. On Amendments to the Commercial Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedure Code of Ukraine, the Code of Administrative Procedure of Ukraine and other legislative acts: Law of Ukraine of October 3, 2017 № 2147–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#top> (in Ukrainian).

6. Sydielnikov O.D. The Institute of conciliation in administrative proceedings: author's abstract.... PhD in legal sciences: 12.00.07 / Yaroslav Mudryi National Law University, 2017. 20 p. (in Ukrainian).

7. Yukhtenko L.R. Administrative and legal bases for resolving disputes arising from public legal relations, in pre-trial order: diss. ... PhD in legal sciences / Zaporizhzhia National University. Zaporizhzhia, 2020. 221 p. (in Ukrainian).

Yurii ONISHCHYK

Doctor of Legal Sciences, Professor, Kyiv National University of Technologies and Design

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3355-3392>

e-mail: onishchyk.yv@knutd.edu.ua

Karine ABDUKADYROVA

postgraduate student, Academy of Labour, Social Relations and Tourism

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3980-6357>

e-mail: karine_es@i.ua

PROCEDURES SETTLEMENT OF CUSTOMS DISPUTES IN THE ADMINISTRATIVE PROCEEDINGS OF UKRAINE

It was found that customs disputes in administrative proceedings are resolved in the general claim procedure, simplified claim proceedings and claim proceedings in certain categories of administrative cases. Examples of such administrative cases on customs disputes are given. The procedure for resolving administrative cases on customs disputes in the court of first instance is considered.

It is established that at the stage of preparatory proceedings such procedures for resolving customs disputes in administrative proceedings as the procedure for settling a dispute with the participation of a judge and the procedure for conciliation of the parties are provided. The specifics of these procedures for resolving customs disputes in administrative proceedings are described. It is concluded that in resolving customs disputes in administrative proceedings, the dispute settlement procedure with the participation of a judge can be applied only before the trial on the merits, and the conciliation procedure — at any stage of consideration and resolution of customs disputes in the manner prescribed Code of Administrative Procedure of Ukraine. It is noted that in contrast to the dispute settlement procedure with the participation of a judge, the decision on the results of the conciliation procedure of the parties can be appealed.

It is noted that the forms of review of court decisions have certain features, but in general are carried out according to the general procedure of consideration and resolution of customs disputes in administrative proceedings.

It is stated that the procedures for resolving customs disputes in administrative proceedings are characterized by certain specifics. This is due to the special subject composition (obligatory subjects of resolving customs disputes in court are customs authorities and individuals or legal entities that move items across the customs border), the scope of legal regulation (customs disputes arise from customs relations) and evidence (documents and information required for customs control and customs clearance).

Keywords: *customs disputes, customs legal relations, administrative proceedings, procedures, subjects of customs disputes*

Олена Володимирівна **ПОШИВАЛОВА**

к.фіз.-мат.н., доцент, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7490-6847>e-mail: elenaposhivalova1956@gmail.com**РОЗВИТОК СВІТОВОГО ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19**

У роботі розглянуто особливості розвитку світового фармацевтичного ринку в умовах пандемії COVID-19. Доведено, що зростання світового фармацевтичного ринку обумовлено насамперед такими трендами: розвиток сегменту біологічно активних добавок (БАД) та сегменту generic drug; епідеміологічними й економічними змінами; зростанням попиту на ліки, які ефективні проти захворювань, раніше характерних тільки для розвинених країн. Проаналізована динаміка витрат на охорону здоров'я за період 1995–2020 рр. за трьома групи країн: високим / середнім / низьким доходом на душу населення. За результатами статистичного аналізу зовнішньоторговельного балансу України за період 2016–2020 рр. доведено, що в структурі зовнішньоекономічних операцій імпорт фармацевтичної продукції істотно переважає експорт. Побудовано рейтинг лідерів на українському ринку фармацевтичної продукції за 2017–2019 рр. за трьома показниками: приросту продажів, Індекс еволюції, частки на ринку.

Ключові слова: фармацевтичний ринок, розвиток, COVID-19, ризик, Індекс еволюції

ВСТУП

Фармацевтична галузь нарівні з охороною здоров'я постали на передовій у світовій боротьбі з пандемією. Крім відкриття нових можливостей для фармацевтики в боротьбі з пандемією COVID-19 та наслідків, таких як розроблення вакцини і клінічні випробування існуючих препаратів для лікування COVID-19 (geriprosing), пандемія глибоко торкнулася ланцюжка поставок та дистрибуції в галузі, створила значні ризики для діяльності, що не пов'язані з лікуванням COVID-19.

Насамперед це відбулося завдяки істотному сповільненню науково-дослідницької діяльності фармацевтичних компаній у напрямках, що не пов'язані з COVID-19. Більшість клінічних досліджень довелося призупинити через обмеження карантину, що значно сповільнить виведення нових препаратів на ринок. Ці зміни загальмують розвиток китайської фармацевтичної галузі, яка останніми роками активно розвивалася та стала сильним конкурентом фармацевтичних ринків США та Єврозою.

Для світового фармацевтичного ринку в умовах пандемії COVID-19 характерні дві основні тенденції: розширення ринку та зміни сегментів у ліках.

Дослідженням особливостей розвитку фармацевтичного ринку займалися багато вчених. Так, А. Гречко та В. Лучка у результаті проведеного дослідження встановили, що ринок фармацевтичних послуг України, попри низьке фінансування, відноситься до швидкозростаючих ринків [1].

І. Буднікевич та В. Гончар [2] проаналізували виконання плану фінансування заходів, виданих на регулювання медичного ринку у загальному фонді Державного бюджету України у 2020 р., та відокремили вплив державного фінансування на розвиток фармацевтичного ринку України в умовах пандемія гострої респіраторної хвороби COVID-19.

Н. Савіна, Н. Кузьмінчук, Т. Куценко, Д. Нагорний на основі здійсненого статистичного аналізу фармацевтичного ринку роблять висновок стосовно приваб-

ливості українського фармацевтичного ринку для іноземних інвесторів, незважаючи на негативні очікування сповільнення темпів зростання світового фармринку через вплив загального скорочення обсягу світового виробництва та втрат світової економіки через пандемію COVID-19, що за даними МВФ оцінюються на рівні втрати світової економіки 12 трлн дол. у 2020–2021 рр. [3].

МЕТА роботи – аналіз розвитку фармацевтичного ринку в умовах пандемії COVID-19.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet. У проведенні дослідження використано методи структурно-динамічного аналізу і структурних відмінностей, ранжування.

РЕЗУЛЬТАТИ

Фармацевтика – одна з найбільш динамічних і наукомістких галузей економіки як в Україні, так і в усьому світі, розвиток якої забезпечують зростаючий попит на лікарські засоби і зростання державних витрат на охорону здоров'я [4; 5]. Одними з основних драйверів зростання глобального фармацевтичного ринку виступають демографічні чинники. Відповідно до даних ООН, світове населення до 2050 р. сягне 9,7 млрд осіб, водночас тривалість життя буде також неухильно зростати [6].

За темпами зростання світові фармацевтичні ринки можна поділити на чотири групи [7]. До першої групи можна віднести Китай зі щорічним приростом на рівні 15–18%. До другої групи входять: Бразилія, Росія та Індія – з темпом зростання 9–14%. У третю групу включені 17 країн, щорічний темп приросту фармацевтичних ринків яких складає 7–10%. Очікується, що обсяг фармацевтичного ринку цих країн збільшиться з 94,4 млрд дол. у 2018 р. до 127 млрд дол. у 2021 р.

За територіальним розподілом лідируюче положення зберігають три основні центри: Північна Америка, Західна Європа і Японія. Причинами цих тенденцій є

трансформація ринку, пов'язана з епідеміологічними й економічними змінами, і зростанням попиту на ліки, ефективні проти захворювань, раніше характерних тільки для розвинених країн.

Країн, що розвиваються, зараз випереджують у своєму розвитку більш традиційні фармацевтичні ринки. Такі ринки, як Китай, Бразилія й Росія, які ще 5 років тому не входили в першу десятку фармацевтичних ринків світу, зараз займають лідируючі позиції.

Топом світової фармацевтики, як і раніше, залишаються США (26 % від загального світового ринку), хоча останніми роками темпи зростання обсягів продажів на цьому ринку знижуються. А найменш розвинутими сьогодні є фармацевтичні ринки Африки, деяких арабських країн і низки країн Латинської Америки [8]. Зростає фармацевтичний ринок також завдяки швидкому розвитку таких напрямів, як сегмент біологічно активних добавок (БАД) і сегмент дженериків (generic drug) – дешевих аналогів відомих ліків. За даними IMS Health, близько 70 % світового фармацевтичного ринку припадає на оригінальні препарати, так звані “generic drug” (відтворений лікарський препарат) займають 30 % [9]. Характерно, що частка “generic drug” у структурі фармацевтичному ринку істотно варіює залежно від країни. Так, у країнах Європи вона коливається від 60,4 % у Польщі до 13,5 % у Швейцарії.

Варто зауважити, що ринки розвинених країн, що мають дуже високий рівень споживання лікарських засобів на душу населення, за останні роки знизили темпи зростання, а випереджаючі темпи розвитку переважно характерні для країн, що розвиваються, і мають порівняно низький рівень споживання.

Ще одна важлива тенденція кількох попередніх років невисокий, але постійно зростаючий процент витрат держави на охорону здоров'я. Водночас чим більше в країні дохід на душу населення, тим вище темпи зростання витрат на охорону здоров'я (рис. 1).

Фармацевтика – одна із перспективних галузей ук-

раїнської економіки: її виробництво дає приблизно 1 % ВВП, понад 23 тис. осіб працездатного населення працює у цій сфері. Виробництво фармацевтичної продукції є лідером за обсягом інвестування досліджень і розробок. Фармацевтичний ринок України – другий за обсягом серед країн колишнього СРСР (після РФ). Дієтичні добавки, будучи досить невеликим сегментом у структурі українського фармацевтичного ринку, в останні роки демонструють найбільш динамічне зростання як у натуральному, так і грошовому виразі.

У структурі зовнішньоекономічних операцій імпорту фармацевтичної продукції істотно переважає експорт (рис. 2).

Україна не є значущим гравцем на світовому ринку фармацевтичної продукції. За результатами 2017 р. рейтингу експортерів країна зайняла 61 позицію, а в рейтингу імпортерів – 45 [12]. Згідно з чинним законодавством регуляторами на ринку виступають: Міністерство охорони здоров'я України, Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, Державне підприємство «Державний експертний центр Міністерства охорони здоров'я України». Контроль ціноутворення на ринку здійснює Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів і захисту споживачів.

На відміну від глобального ринку з його тенденцією до зростання споживання лікарських препаратів, Україна демонструє досить скромні обсяги споживання, переважно обумовлені невисокою купівельною спроможністю населення.

Основними гравцями на українському ринку фармацевтичної продукції є національні виробники. Наведемо інформацію підприємств за обсягом аптечних продажів товарів із зазначенням їх позиції в рейтингу за період 2017–2018 рр., а також приросту продажів, Індекс еволюції (Evolution index) та частки на ринку (табл. 1).

Рис. 1. Динаміка витрат на охорону здоров'я, % ВВП [розраховано на основі [10]]

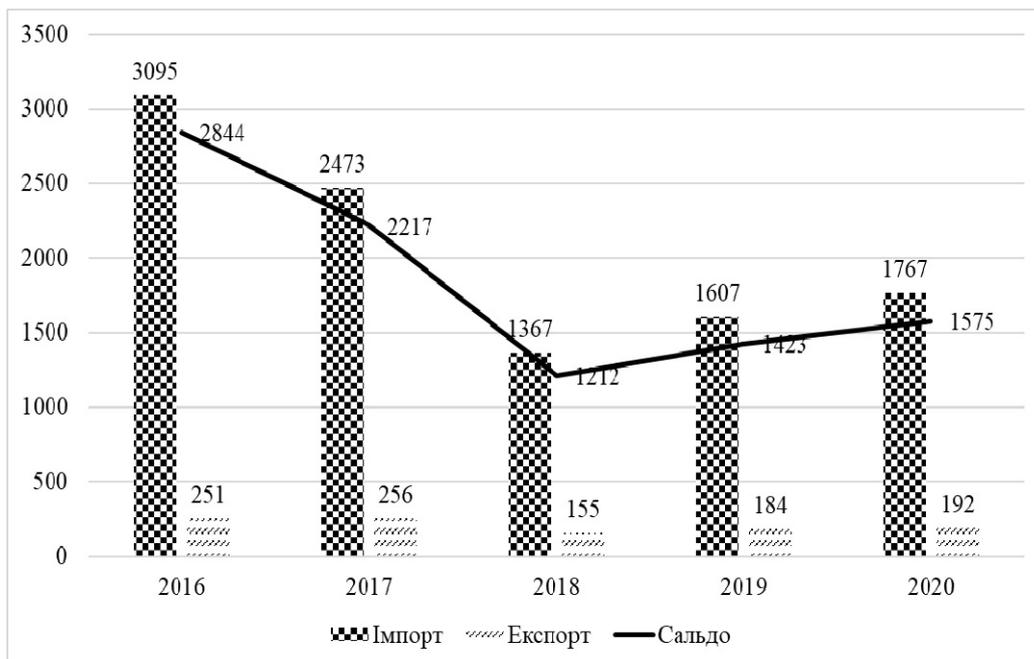

Рис. 2. Зовнішньоторговельний баланс України (фармацевтична продукція) [розраховано на основі [11]]

Таблиця 1 – Лідери на українському ринку фармацевтичної продукції за 2017–2019 рр. [побудовано на основі [13]]

Компанія	Приріст продаж, %	Індекс еволюції	Частка на ринку, %	Ранг		
				2017 р.	2018 р.	2019 р.
Фармак (Україна)	16,9	101	5,46	1	1	1
Корпорація Артериум (Україна)	12,2	97	3,41	2	2	2
Дарниця (Україна)	11,6	96	3,16	3	3	3

Для фармацевтичного ринку України в коротко-строгому періоді будуть притаманні такі зовнішні та внутрішні ризики: досить повільне відновлення базових макроекономічних показників; структура витрат домогосподарств; посилення фіскального тиску на виробників; нестабільна політична та економічна ситуація в країні.

ВИСНОВКИ

У країнах Європи пік епідемії, обумовлений поширенням коронавірусу SARS-CoV-2, припав на березень-квітень 2020 р.; одними з перших вжили низку заходів для забезпечення безперервної діяльності фармацевтичної галузі. Україні варто вивчити їх досвід і вже зараз почати впроваджувати кращі практики підготовки до можливих розривів ланцюжків поставок і дистрибуції.

В Європі та Великобританії проблема забезпечення лікарськими препаратами стала однією з найбільш злободенних у період піку зростання захворюваності

COVID-19. Аналізуючи розвиток ситуації в цих країнах в останні місяці, можна відстежити три істотних дестабілізуючих фактора, які сформувалися в результаті пандемії й суттєво вплинули на галузь. Українським фармацевтам і владі варто звернути увагу на ці ризики:

1. Порушення світового ланцюжка поставок у фармацевтичному секторі, яке тягне за собою перебої поставок і підвищення вартості активних фармацевтичних інгредієнтів (АФІ). До початку пандемії 40 % поставок АФІ належало Китаю, який був лідером світового ринку.

2. Дефіцит ліків для інтенсивної терапії та виникнення вузьких місць при їх виробництві / розподілі.

3. Спад попиту на рецептурні препарати у зв'язку з мінімізацією контакту пацієнтів із системою охорони здоров'я і зміна механізму взаємодії між пацієнтами й лікарями.

Список використаних джерел

- Гречко А., Лучка В. Стан і перспективи розвитку фармацевтичного ринку України. *Сучасні проблеми економіки й підприємництва*. 2018. № 21. С. 5–12.
- Буднікевич І., Гончар В. Адаптивні механізми регулювання фармацевтичного ринку національної економіки в умовах надзвичайних ситуацій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 24. С. 19–25. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7254&i=2>
- Савіна Н., Кузьмінчук Н., Куценко Т., Нагорний Д. Фармацевтичний маркетинг: економіко-правові основи управління брендами на фармацевтичному ринку. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2020. № 4(92). С. 509–519. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/20526>
- Пошивалова О. Побудова економетричної моделі ринку тютюнових виробів в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. № 9. С. 17–20.
- Пошивалова О. Формування моделі оцінювання мотивації персоналу підприємства. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020.

№ 9. С. 5–9.

6. Население мира растет, стареет и переезжает в города. Официальный сайт ООН. URL: <https://news.un.org/ru/story/2019/04/1352171>

7. Drobyazko S., Hilorme T., Solokha D., Bieliakova O. Strategic policy of companies in the area of social responsibility: Covid-19 challenges. *The 1st JESSD Symposium: International Symposium of Earth, Energy, Environmental Science and Sustainable Development 2020, E3S Web Conf.* 2020. Vol. 211. URL: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202021104011>

8. Maksimtsev I., Karlik A., Iakovleva E. Modern Architecture of Global Value Chains and Value Chain Management of Russia. *Proceedings of the 19th International Conference on Soft Computing and Measurements, SCM.* 2017. pp. 518–520.

9. Proven, Faster DCT solutions. IQVIA. URL: <https://www.iqvia.com/solutions/research-and-development/decentralized-trials>

10. Аналітичний огляд «Місце України в рейтингу Світового банку "Doing Business"». Офіційний сайт Міністерства Економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9cd60d26-fa44-481c-bb2a-1b28c713081f&title=AnalitichniiOgliadmistseUkrainiUReitinguSvitovogoBankudoingBusiness&isSpecial=true>

11. Экспорт та импорт України. Офіційний сайт Міністерства Фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/>

12. Інфографічний довідник «Фармацевтика України 2019». Європейська Бізнес Асоціація. URL: <https://eba.com.ua/infografichnyj-dovidnyk-farmatsevyka-ukrayiny-2019/>

13. Кирсанов Д. Аптечный рынок Украины по итогам 9 месяцев 2019 года. URL: <https://www.apteka.ua/article/519677>

References

1. Hrechko A., Luchka V. State and prospects of the pharmaceutical market of Ukraine. *Modern problems of economics and entrepreneurship.* 2018. № 21. pp. 5–12. (in Ukrainian).

2. Budnikevych I., Honchar V. Adaptive mechanisms of regulation of the pharmaceutical market of the national economy in emergency situations. *Investments: Practice and Experience.* 2020. № 24. pp. 19–25. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7254&i=2> (in Ukrainian).

3. Savina N., Kuzmynchuk N., Kutsenko T., Nahorni D. Pharmaceutical marketing: economic and legal framework for brand management in the pharmaceutical market. *Bulletin of the national university of water management and natural resources.* 2020. № 4 (92). pp. 509–519. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/20526> (in Ukrainian).

4. Poshvalova O. Construction of econometric model of the tobacco market in Ukraine. *Economics. Finances. Law.* 2018. № 9. pp. 17–20. (in Ukrainian).

5. Poshvalova O. Formation of the evaluation model of the enterprise's personnel motivation. *Economics. Finances. Law.* 2020. № 9. pp. 5–9. (in Ukrainian).

6. Official site of the UN: The population of the world is growing, aging and moved to cities. URL: <https://news.un.org/ru/story/2019/04/1352171> (in Russian).

7. Drobyazko S., Hilorme T., Solokha D., Bieliakova O. Strategic policy of companies in the area of social responsibility: Covid-19 challenges. *The 1st JESSD Symposium: International Symposium of Earth, Energy, Environmental Science and Sustainable Development 2020, E3S Web Conf.* 2020. Vol. 211. URL: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202021104011>

8. Maksimtsev I., Karlik A., Iakovleva E. Modern Architecture of Global Value Chains and Value Chain Management of Russia. *Proceedings of the 19th International Conference on Soft Computing and Measurements, SCM.* 2017. pp. 518–520.

9. Proven, Faster DCT solutions. IQVIA. URL: <https://www.iqvia.com/solutions/research-and-development/decentralized-trials>

10. Official site of the Ministry of Economy of Ukraine: Analytical review "The place of Ukraine in the ranking of the World Bank "Doing Business"". URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9cd60d26-fa44-481c-bb2a-1b28c713081f&title=AnalitichniiOgliadmistseUkrainiUReitinguSvitovogoBankudoingBusiness&isSpecial=true> (in Ukrainian).

11. Official site of the Ministry of Finance of Ukraine: Export and import of Ukraine. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/eximp/> (in Ukrainian).

12. European Business Association: Infographic directory "Pharmaceuticals of Ukraine 2019". URL: <https://eba.com.ua/infografichnyj-dovidnyk-farmatsevyka-ukrayiny-2019/> (in Ukrainian).

13. Kirsanov D. The pharmacy market of Ukraine for the first 9 months of 2019. URL: <https://www.apteka.ua/article/519677> (in Russian).

Olena POSHYVALOVA

PhD in Physics and Mathematics, Associate Professor, Oles Honchar Dnipro National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7490-6847>

e-mail: elenaposhivalova1956@gmail.com

DEVELOPMENT OF THE GLOBAL PHARMACEUTICAL MARKET UNDER THE CONDITIONS OF THE COVID-19 PANDEMIC

The paper examines the peculiarities of development of the global pharmaceutical market under the conditions of the COVID-19 pandemic. It has been proved that pharmaceuticals is currently one of the most dynamic and science-intensive sectors of economy in Ukraine and across the world with its development stipulated by a growing demand for pharmaceutical products and the increase in government expenditures for healthcare. The purpose of the presented work is the analysis of development of the global pharmaceutical market under the conditions of the COVID-19 pandemic. It is established that the growth of the global pharmaceutical market is preconditioned primarily by the following trends: growth in the segment of biologically active additives (BAA) and the generic drug segment; epidemiological and economic changes; growth in demand for medication which is effective in the treatment of diseases previously typical only for the developed countries. An analysis has been conducted with regard to the dynamics of health-care costs over the period of 1995–2020 among three groups of countries: with high / medium / low per capita income. According to the results of the statistic analysis of the foreign trade balance of Ukraine in the period of 2016–2020 it was asserted that within the structure of foreign trade operations the importation of pharmaceutical products significantly exceeds its

exportation. Contrary to the global market with its upward trend of growing consumption of medicines, Ukraine manifests fairly modest consumption, mainly stipulated by low purchasing power of the population. A ranking of the leading companies in the Ukrainian market of pharmaceutical products has been established with regard to three indicators: the growth of sales, the Evolution Index, the market share. The paper scrutinizes possible risks in the global pharmaceutical market in consequence of the COVID-19 pandemic: disruption of the global supply chain; deficit of medications for intensive care units and emergent of bottlenecks in their production distribution; decline in demand for prescription medicines. Among the local short-term risks for the pharmaceutical market of Ukraine are as follows: a relatively slow recovery of basic macroeconomic indicators; structure of household expenditures; increased fiscal pressure on manufacturers; unstable political and economic situation within the country.

Keywords: *pharmaceutical market, development, COVID-19, risk, the Evolution Index*

Алла Миколаївна **ІВАНОВСЬКА**

д.ю.н., доцент, професор кафедри, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8608-5030>
e-mail: ivanovskaalla@gmail.com

Олена Олександрівна **ГАЛУС**

к.ю.н., доцент, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5474-3323>
e-mail: elenhalus@gmail.com

Ірина Володимирівна **РИЖУК**

к.ю.н., доцент кафедри, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5916-3774>
e-mail: irina.ryzhuk.vl@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЯ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ СОЦІАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ЯК ГАРАНТІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ

У статті наголошено на необхідності надання якісних публічних послуг населенню органами місцевого самоврядування. Метою статті є визначення порядку організації надання адміністративних послуг соціального характеру в територіальній громаді в умовах проведення реформи з децентралізації публічної влади та шляхів його вдосконалення. Проаналізовано законодавчі зміни, що відбулися у порядку організації надання адміністративних послуг соціального характеру. Зроблено висновок з доцільності пришвидшення процесу підключення всіх територіальних громад до ПК «ІС «Соціальна громада» та під'єднання до неї всіх фронт-офісів та бек-офісів шляхом покладення на місцевого голову обов'язку стосовно прийняття відповідних рішень, а також доцільності впровадження співробітництва територіальних громад у сфері надання адміністративних послуг соціального характеру шляхом укладання договорів про створення спільного центру надання адміністративних послуг.

Ключові слова: конституційне право на соціальний захист, адміністративні послуги соціального характеру, децентралізація, орган місцевого самоврядування, договір про співробітництво територіальних громад

ВСТУП

Організація надання адміністративних послуг соціального характеру в територіальній громаді є важливою організаційною гарантією закріпленого у ст. 46 Основного закону конституційного права на соціальний захист, адже являє собою організаційні умови та засоби діяльності органів місцевого самоврядування, що створюють сприятливі умови громадянам для реального та безперешкодного користування правами у сфері соціального захисту. Надання якісних публічних послуг населенню виступає також і однією з головних завдань органів місцевого самоврядування і стало однією із причин запровадження у 2014 р. в нашій державі реформи з децентралізації публічної влади (муніципальної реформи). Концепція проведення цієї реформи передбачає як один з очікуваних її результатів – формування ефективної територіальної системи органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць [1]. На сьогодні Україна знаходиться на етапі реформування органів публічної влади, передачі повноважень від органів виконавчої влади до органів місцевого самоврядування, чому сприяла проведена у 2020 р. територіальна реформа з утворення та ліквідації районів [2]. Укрупнення районів, припинення діяльності райдержадміністрацій ліквідованих

районів потягло за собою низку питань стосовно належного здійснення повноважень структурними підрозділами з питань соціального захисту населення, надання ними адміністративних послуг соціального характеру. Модель організації та здійснення соціальної роботи, що застосовується у нинішній системі соціального захисту, потребує уніфікації та синхронізації з процесом реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні, а також належного правового забезпечення діяльності об'єднаних територіальних громад [3, с. 235] і для надання населенню адміністративних послуг соціального характеру.

МЕТА статті – визначення порядку організації надання адміністративних послуг соціального характеру у територіальній громаді в умовах проведення реформи з децентралізації публічної влади та шляхів його вдосконалення.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі наукового пошуку використано комплекс філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціально-наукових методів. Аксиологічний підхід використовувався для з'ясування завдань реформи з децентралізації публічної влади у сфері надання публічних послуг населенню. Метод аналізу та синтезу сприяв аналізу шляхів організації надання адміністра-

тивних послуг соціального характеру. Зі спеціальних наукових методів дослідження у статті застосовувалися системний та структурно-функціональний методи, що використовувалися для встановлення ролі і значення належної організації надання адміністративних послуг соціального характеру в територіальній громаді та шляхів її вдосконалення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Однією із причин започаткування муніципальної реформи в Україні стала потреба у покращенні доступу жителів територіальних громад до отримання якісних публічних послуг, зокрема й адміністративних послуг соціального характеру. Після проведення 17 липня 2020 р. Верховною Радою України територіальної реформи із укрупнення районів наявна система організації прийому заяв та документів з питань соціального захисту населення не відповідала меті та завданням децентралізації публічної влади [2].

У зв'язку із цим Постановою Кабінету Міністрів України №1035 від 28.10.2020 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» було визначено механізм взаємодії уповноважених посадових осіб виконавчих органів місцевих рад, посадових осіб центрів надання адміністративних послуг (далі ЦНАП) та органів соціального захисту населення, які безпосередньо приймають рішення про призначення різних видів соціальних допомог [4]. Так, з 1 березня 2021 р. заяви з необхідними документами приймаються посадовими особами виконавчого органу або ЦНАПу виключно з формуванням електронної справи. У зв'язку із проведеними змінами в механізмі надання доступних адміністративних послуг соціального характеру мешканцям територіальної громади за місцем проживання Мінсоцполітики України рекомендувало органам місцевого самоврядування організувати фронт-офіси (у ЦНАП або структурному підрозділі з питань соціального захисту населення, а також у старостинських округах) з відповідним технічним оснащенням та під'єднати робочі місця уповноважених посадових осіб виконавчого органу місцевої ради та ЦНАП до інформаційної системи Мінсоцполітики Програмного комплексу «Інтегрована інформаційна система «Соціальна громада» (далі ПК «ІС «Соціальна громада»).

З питань надання адміністративних послуг соціального характеру на органи місцевого самоврядування покладено низку важливих функцій, зокрема: прийом документів для надання соціальної підтримки громадянам та для прийняття рішень щодо встановлення опіки та піклування над повнолітніми недієздатними та обмежено дієздатними особами; формування та передача документів для опрацювання й прийняття рішень структурним підрозділом з питань соціального захисту населення райдержадміністрації; видача громадянам повідомлень про прийняті рішення з надання соціальної допомоги, посвідчення про встановлення певного статусу особі, направлення особи на реабілітацію, направлення для отримання соціальних послуг тощо; реєстрація повідомлень про порушення прав дитини з подальшим інформуванням відповідних органів; реєстрація звернень та повідомлень про дискримінацію за гендерною ознакою, жорстоке поводження з дітьми або вчинення домашнього наси-

льства тощо.

З метою вдосконалення механізму надання адміністративних послуг соціального характеру мешканцям усіх територіальних громад із застосуванням електронного документообігу Мінсоцполітики України прийнято Наказ № 45 від 22 січня 2020 р. «Про підключення до програмного комплексу «Інтегрована інформаційна система «Соціальна громада» [5]. Наказом Мінсоцполітики України № 79 від 12.02.2021 р. [6] ПК «ІС «Соціальна громада» впроваджено у діяльність посадових осіб виконавчих органів місцевих рад та адміністраторів ЦНАП, які утворені цими місцевими радами. У Методичних рекомендаціях до організації та забезпечення діяльності територіальної громади у сферах соціального захисту населення та захисту прав дітей, які затверджені Наказом Мінсоцполітики України 30 грудня 2020 р. № 868, рекомендується під'єднати робочі місця уповноважених посадових осіб виконавчого органу місцевої ради та ЦНАП (адміністраторів ЦНАП, посадових осіб структурного підрозділу з питань соціального захисту, інших уповноважених посадових осіб у старостинських округах) до інформаційної системи Мінсоцполітики ПК «ІС «Соціальна громада» [7].

ПК «ІС «Соціальна громада» являє собою веб-застосунок, який поєднує в єдиному інформаційному просторі фронт-офіс, який здійснює прийом документів від мешканців територіальної громади для надання адміністративної послуги соціального характеру, з бек-офісом, тобто органом соціального захисту населення, який безпосереднього вже приймає рішення про надання адміністративної послуги соціального характеру [8, с. 78]. Підключення до ПК «ІС «Соціальна громада» створило населенню територіальних громад можливість швидкого оформлення документів соціального характеру за місцем проживання або в адміністративному центрі об'єднаної територіальної громади, а не у структурному підрозділі з питань соціального захисту населення райдержадміністрації, що у зв'язку із укрупненням районів стає досить проблематично. За допомогою ПК «ІС «Соціальна громада» можна буде також оперативно простежити стан розгляду заяв після звернення до фронт-офісу. Мінсоцполітики України надало територіальним громадам рекомендації щодо підключення до ПК «ІС «Соціальна громада». Станом на 6 вересня 2021 р. 1429 територіальних громад успішно приєдналися по ПК «ІС «Соціальна громада», а 2 територіальні громади готові до підключення [9].

Реформа з децентралізації публічної влади надала органам місцевого самоврядування можливість самостійно вирішувати питання з надання публічних послуг населенню. Однак не всі територіальні громади взмозі самостійно якісно і доступно організувати надання цих послуг. Виходом із цієї ситуації бачиться об'єднання зусиль декількох територіальних громад шляхом міжмуніципального співробітництва. Ще у 2014 р. прийнято Закон України «Про співробітництво територіальних громад», який визначив організаційно-правові засади співробітництва територіальних громад, принципи, форми, механізми такого співробітництва, його стимулювання, фінансування та контролю [10], зокрема надав можливість такої взаємодії та співпраці і у сфері надання адміністративних

послуг соціального характеру.

Варто погодитися з розробниками Посібника зі співробітництва ОТГ у сфері адміністративних послуг, які стверджують, що співвідносно сфери надання адміністративних послуг соціального характеру варто використовувати три форми співробітництва: делегування повноважень одного органу місцевого самоврядування іншому; створення спільного органу управління; реалізація спільних проектів [11]. На нашу думку, укладення таких договорів про співробітництво територіальних громад надасть можливість створювати спільні ЦНАПи та віддалені робочі місця в територіальних громадах, які не є адміністративними центрами.

ВИСНОВКИ

Отже, із запровадженням в нашій державі реформи

із децентралізації публічної влади відбулися важливі законодавчі зміни у регулюванні порядку організації надання адміністративних послуг соціального характеру. З метою вдосконалення надання адміністративних послуг соціального характеру в територіальних громадах варто: по-перше, пришвидшити процес підключення всіх територіальних громад до ПК «ПС «Соціальна громада» та під'єднати до неї всі фронт-офіси та бек-офіси шляхом покладення на сільського, селищного, міського голову обов'язку із прийняття відповідних рішень; по-друге, подальше впровадження співробітництва територіальних громад у сфері надання адміністративних послуг соціального характеру шляхом укладання договорів про створення спільного ЦНАПу, тощо.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p/>
2. Про утворення та ліквідацію районів: Постанова Верховної Ради України від 17.07.2020 № 807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text>
3. Галус О.О. Нормативно-правове забезпечення перерозподілу владних повноважень у сфері соціального захисту населення в умовах муніципальної реформи. Регіональна політика ЄС: концепції, напрямки, значення для України: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 23 квітня 2021 р.). Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2021. С. 235-238.
4. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 № 1035. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1035-2020-p#Text>
5. Про підключення до програмного комплексу «Інтегрована інформаційна система «Соціальна громада»: Наказ Мінсоцполітики України від 22.01.2020 №45. URL: <https://www.msp.gov.ua/documents/5633.html>
6. Про упровадження програмного комплексу «Інтегрована інформаційна система «Соціальна громада»: Наказ Мінсоцполітики України від 12.02.2021 №79. URL: <https://www.msp.gov.ua/documents/5947.html>
7. Деякі питання адміністрування надання місцевими державними адміністраціями і територіальними громадами соціальної підтримки у сферах соціального захисту населення та захисту прав дітей: Наказ Мінсоцполітики України № 868 від 30.12.2020. URL: <https://www.msp.gov.ua/documents/5908.html>
8. Галус О.О. Діджиталізація процесу надання адміністративних послуг соціального характеру у територіальних громадах. Діджиталізація та права людини: збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Хмельницький, 30 березня 2021 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. С. 77-79.
9. Офіційний веб-сайт Програмного комплексу «Інтегрована інформаційна система «Соціальна громада». URL: <https://socgromada.ioc.gov.ua/>
10. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>
11. Посібник зі співробітництва ОТГ у сфері адміністративних послуг. «U-LEAD з Європою». 2020. 70 с. URL: <https://tsnap.ulead.org.ua/wp-content/uploads/2020/07/MMS.pdf>

References

1. On approval of the Concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 01.04.2014 № 333-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p/> (in Ukrainian).
2. On the formation and liquidation of districts: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine of 17.07.2020 № 807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text> (in Ukrainian).
3. Halus O.O. Regulatory and legal support for the redistribution of power in the field of social protection in the context of municipal reform. EU regional policy: concepts, directions, significance for Ukraine: abstracts of reports of the International scientific-practical conference (Kharkiv, April 23, 2021). Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, 2021. pp. 235-238. (in Ukrainian).
4. On amendments to some resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 28.10.2020 № 1035. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1035-2020-p#Text> (in Ukrainian).
5. On connection to the software complex "Integrated information system" Social Community": Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine from 22.01.2020 № 45. URL: <https://www.msp.gov.ua/documents/5633.html> (in Ukrainian).
6. On the implementation of the software complex "Integrated Information System" Social Community ": Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine from 12.02.2021 № 79. URL: <https://www.msp.gov.ua/documents/5947.html> (in Ukrainian).
7. Some issues of administration of local state administrations and territorial communities of social support in the areas of social protection and protection of children's rights: Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine № 868 dated 30.12.2020. URL: <https://www.msp.gov.ua/documents/5908.html> (in Ukrainian).
8. Halus O.O. Digitalization of the process of providing administrative services of a social nature in territorial communities. Digitalization and human rights: a collection of abstracts of the International scientific-practical Internet conference (Khmelnyskyi, March 30, 2021). Khmelnytskyi: Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law, 2021. pp. 77-79. (in Ukrainian).

9. Official website of the Program Complex "Integrated Information System" Social Community". URL: <https://socgromada.ioc.gov.ua/> (in Ukrainian).

10. On cooperation of territorial communities: Law of Ukraine of June 17, 2014 № 1508-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text> (in Ukrainian).

11. Handbook on OTG cooperation in the field of administrative services. "U-LEAD with Europe". 2020. 70 p. URL: <https://tsnap.ulead.org.ua/wp-content/uploads/2020/07/MMS.pdf> (in Ukrainian).

Alla IVANOVSKA

Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Professor of department, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8608-5030>
e-mail: ivanovskaalla@gmail.com

Olena HALUS

PhD in Legal Sciences, Associate Professor, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5474-3323>
e-mail: elenhalus@gmail.com

Iryna RYZHUK

PhD in Legal Sciences, Associate Professor of department, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5916-3774>
e-mail: irina.ryzhuk.vl@gmail.com

ORGANIZATION OF PROVISION OF ADMINISTRATIVE SERVICES OF SOCIAL CHARACTER IN THE TERRITORIAL COMMUNITY IN THE CONDITIONS OF DECENTRALIZATION AS A GUARANTEE OF CONSTITUTIONAL RIGHT TO SOCIAL PROTECTION

The paper emphasizes the need to provide quality public services to the population by local governments, which is one of the main tasks of the reform of decentralization of public power. The purpose of the paper is to determine the procedure for organizing the provision of administrative services of a social nature in the territorial community in the context of the reform of decentralization of public power and ways to improve it. The legislative changes that took place in the organization of the provision of administrative services of a social nature in the territorial community in the conditions of decentralization are analyzed, namely the mechanism of interaction of authorized officials of executive bodies of local councils, officials of centers of administrative services and social protection bodies on the appointment of various types of social benefits; introduction of a mechanism for providing administrative services of a social nature to residents of all territorial communities with the use of electronic document management. It was emphasized that the conclusion of agreements on cooperation of territorial communities will provide an opportunity to create joint centers for the provision of administrative services and remote workplaces in territorial communities that are not administrative centers. It is concluded that in order to improve the provision of administrative services of a social nature in territorial communities, it is necessary to speed up the process of connecting all territorial communities to the PC "IIS" Social Community "and connect all front and back offices by relying on rural, urban, the mayor of the duty to take appropriate decisions, and it is advisable to further implement the cooperation of territorial communities in the provision of administrative services of a social nature by concluding agreements on the establishment of a joint center for the provision of administrative services.

Keywords: constitutional right to social protection, administrative services of social character, decentralization, local self-government body, agreement on cooperation of territorial communities

Олена В'ячеславівна СТАНІСЛАВИК
д.е.н., доцент, Державний університет "Одеська політехніка"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2481-9961>
e-mail: elenastanislavuk@ukr.net

Олександр Михайлович КОВАЛЕНКО
д.е.н., професор, Державний університет "Одеська політехніка"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9702-2772>
e-mail: a.m.kovalenko@mzeid.in

Суфьєн ЗАКХАМА
здобувач вищої освіти, Державний університет "Одеська політехніка"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2689-5709>
e-mail: sofienzakhama@ukr.net

СУЧАСНІ ФАКТОРИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто поняття інноваційного ризику підприємства, що виникає у процесі його основної діяльності або залученого до виконання інноваційних проектів. Виділено фактори виникнення необхідності інноваційних змін у діяльності підприємств та фактори, що впливають на інноваційні ризики. Позначено умови формування ризиків інноваційної діяльності. Показано деякі сучасні підходи до класифікації інноваційних ризиків підприємства та необхідність її опрацювання з метою ефективного управління ними та підприємством загалом. Запропоновано систему інноваційних ризиків підприємства за певними класифікаційними ознаками.

Ключові слова: інноваційний проект, інноваційна діяльність, інноваційний процес, інноваційний ризик, класифікація інноваційних ризиків, фактори інноваційних ризиків

ВСТУП

Інноваційна діяльність має сенс лише тоді, коли ефективність результату більше за можливий ризик, що має місце під час його досягнення. І чим більше значення ефекту від цього результату, тим вище рівень ризику, якому будуть піддаватися підприємства. Ризик і інноваційна діяльність є взаємозалежними категоріями. Це означає, що повністю уникнути ризику неможливо у цій діяльності. І тут є проблема у мінімізації ризику для підвищення ефективності результату, яка актуалізується загальною специфікою інноваційної діяльності, якій властиві: невизначеність і відкладення результату, асиметричність інформації, доступної інвесторам, новаторам, дослідникам, споживачам; високі ризики; особливі вимоги до кваліфікації персоналу і якості управління. Зазначене робить вкрай необхідним вивчення ризиків, що суттєво впливають на інноваційну діяльність.

Питанням забезпечення ефективного управління інноваційними ризиками на підприємстві та вироблення необхідних для цього елементів та інструментів присвячено багато наукових публікацій вітчизняних та закордонних авторів, зокрема: Дж.М. Кейнса, Дж. Міда, Дж. Неймана, В.В. Вітлінського, І.Т. Балабанова, С.М. Ілляшенко, В.І. Покотилова, Я.Д. Паранюк, Т.Г. Плисюк, А.О. Князевич, О.В. Крайчук, А.В. Череп та ін.

У працях цих авторів досліджено проблеми ризиків інноваційної діяльності, розроблено класифікації та якісний і кількісний аналізи різноманітних ризиків, висвітлено підходи до управління й мінімізації ризиків, розглянуто методи їх моделювання тощо. Однак слід зазначити, що незважаючи на всю вивченість цих питань, деякі з них, залишаються недостатньо висвітленими. Зокрема йдеться про сучасні фактори та наявність добре проробленої класифікації інноваційних ризиків, яка створює можливість для ефективного застосування відповідного інструментарію управління ризиком, оскільки кожному виду ризику відповідає своя система управління.

МЕТА статті – висвітлити фактори, що впливають на інноваційні ризики підприємства та запропонувати систему цих ризиків за певними класифікаційними ознаками.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є праці провідних вчених, а також матеріали періодичних видань. Під час проведення дослідження використовувалися методи аналізу та синтезу, теоретичного узагальнення, системний підхід та інші.

РЕЗУЛЬТАТИ

Будь-яке підприємство має у своєму розпорядженні

різного роду ресурси, проте для перетворення їх у продукти та послуги, а також для успішного їх продажу необхідно організувати ефективне й безперервне функціонування, що можливе лише за умови управління ризиками організації.

Управління ризиками пов'язано з великою кількістю детермінант, зокрема й психологічними, оскільки ключовою дійовою особою є людина зі своїм інтелектом, здібностями, мотивацією, особистісними особливостями, що сприяє виникненню внутрішніх протиріч у разі прийняття різних управлінських рішень. Протиріччя в управлінні залежать не тільки від внутрішніх детермінант, до яких, зокрема, відноситься вплив людського фактора, але й зовнішніх, до яких можна віднести зміни у середовищі, що оточує підприємство.

Слід відзначити, що інновації є ефективним засобом конкурентної боротьби, оскільки їх вплив на діяльність підприємства дуже широкий: зниження собівартості продуктів, формування нових потреб, забезпечення залучення інвестицій, забезпечення широкого охоплення як внутрішніх, так і міжнародних ринків, підвищення рейтингу виробника нових товарів та послуг, забезпечення формування нових ринків продуктів, послуг та технологій, вироблення нових форм організації діяльності підприємства тощо.

Механізмом мотивації, що спонукає підприємство до впровадження інновацій, є науково-технічний диференційний фінансовий результат. У зв'язку з цим для досягнення позитивного фінансового результату й конкурентоспроможності продукції необхідні постійні зміни на різних етапах управлінського й науково-технічного циклів. Підприємства, що спеціалізуються на розробленні та виробництві інноваційної продукції, пропонують покупцеві абсолютно нову продукцію більш високої якості, а також за умови використання інновацій у виробничому процесі, виробляють продукти та послуги з більш низькими витратами, і, не дивлячись на значні початкові вкладення, отримують протягом певного часу додатковий дохід, так звану технологічну ренту. Дана перевага актуальна доки інновація не стане загальнопоширеною. Підприємства, які виробляють застарілу продукцію та які застосовують застарілі технології, зазнають ринкових втрат, вони мають науково-технічний диференційний збиток, який призводить до крайніх двох сценаріїв: вимушений перехід до інновацій або вихід із ринку [1].

На необхідність в інноваційних змінах стосовно діяльності підприємства впливають такі групи факторів:

1. Психологія підприємців, з погляду їх схильності до впровадження різного роду інновацій, а також їх характер та здібності.

2. Можливості господарювання та наявність ресурсів (матеріальних, фінансових, інформаційних) для реалізації інноваційних проєктів, зокрема наявність фінансових ресурсів, використання яких не вплине на основну діяльність підприємства.

3. Зовнішні умови діяльності, в рамках яких функціонує підприємство, що створюють передумови до дій керівництву із впровадження інновацій.

Відмітимо, що в результаті несприятливого прояву інноваційних ризиків, зазвичай з десяти інноваційних розробок п'ять є збитковими. З решти п'яти розробок тільки три дають змогу отримати нульовий результат.

Решта дві інновації забезпечують такий прибуток, який розподіляється на всі десять розробок обсягом не менше 40 % [2]. Проте перспективи високого прибутку від реалізації інноваційного проєкту нівелюють підвищений ризик інноваційної діяльності. Рівень її ризику прямо залежить від завершеності інновацій. Чим нижче рівень завершеності інновацій, тим ризик буде вищим.

Можна виділити такі групи чинників, що впливають на інноваційні ризики підприємства:

– пов'язані з економічними й політичними аспектами інноваційної діяльності (фундаментальні);

– що визначаються динамікою ринкового стану у розрізі вітчизняного та міжнародного ринку інноваційної продукції (кон'юнктурні);

– пов'язані з наявністю й розвитком потенціалу та організаційної структури підприємства (внутрішні).

На сьогодні можна констатувати наявність різних визначень і понять ризику, підходів стосовно його класифікації, способів віднесення до певного виду. Науково обґрунтована класифікація ризику дає можливість чітко визначити місце кожного ризику у загальній системі конкретного підприємства або окремого виду діяльності. Вона забезпечує можливість ефективного застосування відповідних інструментів управління ризиком, оскільки певному виду ризику відповідає своя система управління. Можна сказати, що ефективність роботи підприємства залежить від добре відпрацьованої класифікації ризиків. У науковій літературі представлено різні класифікації ризиків, але немає єдиної побудованої системи. По суті можна нарахувати багато підходів до поділу ризиків за різними ознаками. На думку вчених [3-5], впорядкування ризиків необхідно для:

– полегшення у виявленні ризиків та уникнення помилок з їх ідентифікації;

– прискорення вибору інструментів управління ризиками конкретного виду відповідно до використовуваних класифікаційних ознак.

Отже, для того щоб мінімізувати негативний вплив ризиків на результати діяльності підприємства та його репутацію, керівництву має вже на початкових етапах формування інноваційного проєкту максимально передбачити ті області й етапи, де можливо їх виникнення.

Ми дотримуємось поняття ризику підприємства як ймовірності втрат підприємством впродовж певного часу величини очікуваного доходу, прибутку, майна підприємства в повному обсязі або частини, а також необхідність здійснення додаткових, непередбачуваних витрат (вкладень), що викликані недосягненням поставленої мети.

Очевидно, що інноваційна діяльність підприємства загалом або окремих інноваційний проєкт мають великий ризик порівняно з консервативним аналогом, якщо він існує. Однак інноваційні ризики є лише одним з компонентів портфеля економічних ризиків, які мають будь-які підприємства, і їх вага може бути різною для різних організацій. Чим більше інноваційний проєкт або підприємство орієнтовані на впровадження нового, тим більшу вагу буде мати інноваційний тип ризику. Також є вірним і зворотне твердження.

Інноваційний ризик являє собою ризик, що виникає як наслідок невизначеності й непередбачуваності впливу чинників ризику на інноваційну сферу діяльності, по-

чинаючи від вироблення інноваційної ідеї до реалізації на ринку, інакше кажучи, це ймовірність втрати вкладених коштів [4]. У цьому зв'язку під інноваційним ризиком можна розуміти ймовірність настання несприятливих наслідків під час створення, освоєння, поширення об'єктів інноваційної діяльності – втрат величини запланованих результатів (очікуваного доходу, прибутку, вкладеного майна) у рамках окремого реалізованого інноваційного проекту або групи проектів під час здійснення інноваційної діяльності, а також необхідність здійснення додаткових, раніше непередбачених витрат (вкладень), обумовлених недосягненням поставленої мети або досягненням часткового результату через невизначеність умов здійснення інновацій та/або неефективне управління.

Можна виділити чотири основних чинника, що впливають на інноваційні ризики:

- 1) глибина запланованих змін: зміни можуть бути модифікаційними, радикальними та такими, що покращують;
- 2) положення підприємства у зовнішньому середовищі;
- 3) внутрішній стан підприємства;
- 4) належність підприємства до певного типу новаторів, а саме відстаючі, рання більшість, ранні реципієнти та новатори.

Вченими вироблено різні класифікації ризиків, що виникають під час інноваційного процесу. Найбільш систематизовані класифікації інноваційних ризиків надано за стадіями створення та просування інновацій, проте вони не враховують повною мірою широту інноваційної діяльності.

На думку А.Н. Піотрович, інноваційні ризики можуть бути розділені за такими критеріями [4].

- 1) за стадіями виникнення: передопераційний та операційний;
- 2) за джерелами прояву: ринковий і операційний ризики; технологічний ризик; фінансовий ризик; ризик регулятивної та політичної нестабільності; правовий та законодавчий ризики; екологічний ризик; ризик виникнення обставин непереборної сили.

Вивчення літератури, в якій наводяться класифікації інноваційних ризиків [1; 4; 6-8], дало можливість звести всі ризики в єдину систему, тобто сформувати систему інноваційних ризиків підприємства за певними класифікаційними ознаками:

1. За характером ініціативи:

– активний ризик походить від ініціативи, від підприємництва. Нововведення пов'язані з ризиками, які з'являються від активної професійної діяльності. Саме в цьому полягає специфіка інноваційних ризиків;

– пасивний ризик має прояв від дозвольного проведеного часу й необґрунтованих дій.

2. Обумовлені природою підприємницької діяльності:

– новаторські ризики – є ризиками, викликаними діяльністю з розроблення й реалізації неперевіраних об'єктів, а отже, пов'язаними з невизначеністю результатів застосування нововведень;

– ризики підприємливості (ініціативи) – є ризиками діяльності, викликаними внутрішніми спонуканнями підприємців до нових форм активності, що безпосередньо має зв'язок із першою ознакою, й відповідно також містить складову ризику;

– ризики свободи дій – є ризиками, пов'язаними із самостійністю прийняття рішень, особистою відповідальністю підприємців за ці рішення. Ці ризики викликані проявом новаторів своїх здібностей, волі, досвіду, певних особистих якостей, а також дотриманням економічних, правових, етичних норм поведінки;

– ризики прагнення до отримання прибутку є ризиками, зумовленими великими масштабами і великими обсягами вкладених ресурсів. У цьому випадку підприємницька діяльність має велику ймовірність заробити у разі успіху, але й значну ймовірність втратити у разі невдачі.

3. За складом ризику:

– прості, наприклад, ризик низької кваліфікації робочої сили; браку робочої сили; несвоєчасної поставки; нестачі інформації; відхилення від запланованого графіку та послідовності робіт;

– складні, наприклад, ризики мінливості економічної ситуації та законодавства; зовнішньоекономічний ризик, ризик зміни кон'юнктури; ціновий ризик; валютний ризик; інформаційний ризик; ризик соціально-політичних змін; ризик опору інноваціям; бюрократичний ризик; ризик недостатності потенціалу підприємства.

4. За швидкістю процесів, що протікають у середовищі підприємства:

– динамічний – є ризиком непередбачених змін як зовнішнього, так і внутрішнього середовища функціонування підприємства, які можуть ініціювати незаплановані витрати або втрати;

– статичний – є ризиком втрат активів унаслідок завдання шкоди власності та через недієздатність підприємства, які є можливість заздалегідь спрогнозувати та врахувати.

5. За тривалістю протікання:

– короткочасні – є ризиками, що протягом певного у часі інтервалу загрожують підприємству. До них, наприклад, можна віднести ризик неплатежу за конкретним проектом;

– постійні – є ризиками, які безперервно загрожують підприємницької діяльності та підприємству. До них, наприклад, можна віднести ризик руйнування споруд, будівель у районі з високим рівнем сейсмічної активності.

6. За рівнем охоплення напрямів діяльності підприємства:

– систематичний – є ризиком, що є характерним для всіх учасників ринку або певного виду діяльності, який має прояв у зміні окремих фаз економічного розвитку держави, зміні ринкової кон'юнктури, на які учасник ринкових відносин не може вплинути під час своєї діяльності;

– несистематичний – є ризиком, що властивий певним напрямам діяльності підприємства, який можна пов'язати з неефективним менеджментом, особливою прихильністю до ризикових дій.

7. За рівнем загрозових втрат:

– мінімальний – є загрозою втрат прибутків від реалізації інноваційних проектів, інноваційної діяльності підприємства в умовах збереження економічної доцільності прийнятих рішень. Цей ризик насамперед властивий проектам у просуванні готових інноваційних продуктів та продуктів у незавершеній фазі впровадження;

– допустимий – можливість втрат у розмірах понесених витрат. Негативний ефект має розкид від нуля до величини повних витрат за умови відшкодування витрат власним коштом. Даний ризик властивий інноваційним проектам у реалізації інноваційного продукту у незавершеній стадії дослідно-конструкторських робіт або незавершеній стадії впровадження;

– критичний – можливість втрат у розмірах інвестиційного капіталу або більше, що вкладений в інноваційний проект. Даний ризик властивий проектам у реалізації інноваційного продукту у незавершеній стадії науково-дослідних робіт, пошукових досліджень та дослідно-конструкторських робіт.

8. За характером інноваційної діяльності:

– ризики пошукового характеру й пов'язані з ймовірністю правильного вибору ідеї та нововведення;

– реалізаційні ризики – неминуче виникають у переведенні нововведень у виробничі нововведення.

9. За об'єктом інновації:

– ринковий ризик, що визначений ймовірністю втрат капіталу через рух цін на фактори виробництва та попиту і пропозиції на ринку;

– виробничий (бізнес-ризик) виражається у помилках ефективності нововведення через відхилення тривалості інвестиційного періоду, господарського та виробничого циклів, невірний вибір системи організації й управління, підбір та підготовку кадрів;

– фінансовий ризик. Цей ризик пов'язаний зі зниженням вартості грошей та знеціненням активів під час інвестування та комерціалізації нововведень;

– ризик політичної нестабільності. Ці ризики є особливо небезпечними, оскільки вони не підлягають страхуванню та супроводжують кризові явища в економіці.

10. За сферою дії: політичні; економічні; конкурентні; правові; виробничі; комерційні; фінансові; транспортні; інвестиційні.

11. Залежно від стадії інноваційного процесу:

– ризик на етапі створення. Він може бути пов'язаний із неправильним вибором направленості нововведень. Може виникнути у результаті недооцінки ринкових тенденцій, некваліфікованого оформлення заявок на отримання охоронної документації; визнання отриманого результату таким, що не підлягає правовій охороні; імітації конкурентами створення об'єктів інноваційної діяльності. До цих ризиків відносяться ризики, пов'язані з придбанням майнових прав на об'єкти інноваційної діяльності; розголошенням інформації, яка є секретною; невиконанням зобов'язань партнерами за авторською угодою та угодою комерційної концесії; помилками оцінювачів;

– ризик на стадії освоєння. Він може виникати у разі недостатнього фінансування, порушення термінів проектних робіт, відхилення фактичних норм розробки від планових. Цей ризик, як правило, з'являється через неможливість досягнення результату з технологічного погляду; моральне старіння об'єктів інноваційної діяльності; помилки й упущення оцінювачів;

– ризик на стадії поширення. Він пов'язаний із захистом патентних прав у рамках інноваційного проекту; невірним визначенням реалізації продукту; недостатньою кількістю акцій з просування нововведення. Цей ризик зазвичай з'являється через невідповідність

документів вимогам патентування; наявність аналогів; опротестування патентів; імітацію конкурентами запатентованих об'єктів; надмірну кількість нових об'єктів інтелектуальної діяльності; обрані методи ціноутворення.

12. Залежно від стадії життєвого циклу інновації:

– ризики стадії виникнення інновацій. Вони пов'язані з ймовірністю негативного результату; отримання непатентоспроможного результату; відсутністю сертифікації інновацій; несвоєчасним здійсненням патентування; відсутністю результату у часовому аспекті;

– ризики стадії впровадження інновацій та їх продажів. Вони пов'язані з ймовірністю отримання негативних результатів;

– ризики стадії споживання інновацій. Вони пов'язані з ймовірністю відторгнення ринком інновацій;

– ризики стадії оновлення (процеси знищення, розвитку, заперечення та нового виникнення) – пов'язані з насиченням ринку аналогами.

13. За специфікою інноваційної діяльності:

– ризики неправильного вибору проекту (недостатній рівень обґрунтованості розстановки пріоритетів ринкової та економічної стратегії підприємства);

– ризики, пов'язані з недостатнім рівнем фінансування інноваційного (підприємство не змогло залучити достатній розмір інвестицій);

– ризик, пов'язаний із неправильним вибором джерел фінансування (реалізація проекту ускладнена або неможлива за допомогою власних коштів, наявність дефіциту доступних позикових коштів);

– ризик, що пов'язаний із невиконанням господарських угод. До нього можна віднести ризик відмови у підписанні договору з партнером після переговорів; ризик підписання договорів на невігідних умовах; ризик підписання договорів із партнерами з низькою платоспроможністю, ризик невиконання партнером вчасно зобов'язань за умовами договору;

– маркетингові ризики. Вони пов'язані із забезпеченням покупців товарами та послугами;

– ризик забезпечення прав власності (авторських прав, патенту).

14. За типом ризикової ситуації, що має місце у реалізації інноваційного проекту (результат не є досягнутим зовсім; економічні або технічні характеристики інновацій виявилися гіршими, тобто не такими, на які орієнтувалися заздалегідь; інноваційний проект реалізовано, але з перевищенням первинного кошторису; мета інноваційної діяльності досягнута, але із запізненням).

ВИСНОВКИ

Представлений класифікаційний звід інноваційних ризиків дає можливість констатувати, що всі ознаки або прив'язані до напряму інноваційної діяльності підприємства, або носять тимчасовий характер. Проте вони не зовсім орієнтовані на ті чинники, важелі та джерела, які конкретно призводять до виникнення інноваційного ризику, тобто йдеться про причинну орієнтацію формування ризиків: ризики здебільшого класифікуються за результатом прояву на практиці. Для своєчасного виявлення ризику та його локалізації не завжди достатньо знати тимчасові параметри та загальні ознаки – потрібно враховувати специфіку впливу.

Для ефективного управління ризиками потрібна добре пророблена сучасна класифікація інноваційних ризиків, яка створює можливість для ефективного застосування відповідного інструментарію управління ризиками, оскільки кожному виду ризику відповідає своя система управління. Механізм цієї системи, що

передбачає реалізацію відповідних систематичних заходів, має бути спрямований як на запобігання, так і на реагування на ризикові події, з метою зменшення негативних і посилення позитивних наслідків у випадку їх настання.

Список використаних джерел

1. Грачева М.В., Ляпина С.Ю. Управление рисками в инновационной деятельности: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по экономическим специальностям. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2010. 351 с.
2. Ряховский Д.И. Государственный протекционизм в условиях мирового финансового и экономического кризиса. *Проблемы современной экономики. Евразийский международный научно-аналитический журнал*. 2008. № 4 (32). С.19–20.
3. Абчук В.А. Теория риска. Ленинград: Судостроение, 1983. 231 с.
4. Пиотрович А.Н. Макроэкономические аспекты управления инновационными рисками в народном хозяйстве: на примере нефтегазового комплекса: дис... канд. экон. наук: 08.00.05 / РНУ. Москва, 2009. 150 с.
5. Посохов І.М. Теоретичні та практичні аспекти управління ризиками корпорацій: монографія. Харків: «СЛОВО», 2014. 499 с.
6. Череп А.В., Калужна Ю.В. Управління ризиками промислових підприємств на антикризових засадах: монографія. Запоріжжя: ЗНУ. 2017. 200 с.
7. Ткач У.В. Управління інноваційними ризиками на підприємствах харчової промисловості: дис... канд. экон. наук: 08.00.04 / ТНТУ імені Івана Пулюя. Тернопіль, 2015. 178 с.
8. Паранюк Я.Д. Система ризиків інноваційної діяльності підприємства. *Українська наука: минуле сучасне, майбутнє*. 2014. Вип. 19, ч. 1. С. 115–120.

References

1. Gracheva M.V., Lyapina S.Yu. Risk management in innovative activity. Moscow: YUNITI-DANA, 2010. 351 p. (In Russian).
2. Ryahovskiy D.I. Government protectionism in the global financial and economic crisis. *Problems of the modern economy. Eurasian International Scientific and Analytical Journal*. 2008. № 4 (32). pp. 19–20. (In Russian).
3. Abchuk V.A. Risk theory. Leningrad: Shipbuilding, 1983. 231 p. (In Russian).
4. Piotrovich A.N. Macroeconomic aspects of innovative risk management in the national economy: on the example of the oil and gas complex: diss. ... PhD in economics: 08.00.05 / RNU. Moscow, 2009. 150 p. (In Russian).
5. Posokhov I.M. Theoretical and practical aspects of corporate risk management. Kharkiv: "WORD", 2014. 499 p. (In Ukrainian).
6. Cherep A.V., Kaliuzhna Yu.V. Risk management of industrial enterprises on anti-crisis principles. Zaporizhzhia: ZNU. 2017. 200 p. (In Ukrainian).
7. Tkach U.V. Innovative risk management at food industry enterprises. Cand. Econ. Sc. thesis: 08.00.04 / Ternopil Ivan Puluj National Technical University. Ternopil, 2015. 178 p. (In Ukrainian).
8. Paraniuk Ya.D. Risks system of enterprise's innovative activity. *Ukrainian science: past, present, future*. 2014. Iss. 19, part 1. pp. 115–120. (In Ukrainian).

Olena STANISLAVYK

Doctor of Economics, Associate Professor, Odessa Polytechnic State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2481-9961>
e-mail: elenastanislavyk@ukr.net

Oleksandr KOVALENKO

Doctor of Economics, Professor, Odessa Polytechnic State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9702-2772>
e-mail: a.m.kovalenko@mzeid.in

Suphien ZAKHAMA

applicant, Odessa Polytechnic State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2689-5709>
e-mail: sofienzakhama@ukr.net

MODERN FACTORS AND CLASSIFICATION OF ENTERPRISE'S INNOVATIVE RISKS

Introduction. Today enterprises have a problem in minimizing the risk to increase the efficiency of the result, which is actualized by the general specifics of innovative activity. It makes extremely necessary to study the risks that significantly affect the innovative activity. Despite all the study of problems in the field of innovative risk management, some of the issues remain insufficiently covered. In particular, it is about modern factors and the availability of well-developed classification of innovative risks, which creates an opportunity for effective using the appropriate risk management tools, because each type of risk has its own management system.

The purpose of the paper is to highlight the factors that affect the innovative risks of the enterprise and to propose a system of these risks according to certain classification signs.

Results. The concept of innovative risk of the enterprise is considered. The factors of emergence of necessity of innovative changes in activity of the enterprises and the factors influencing innovative risks are highlighted. The conditions for the formation of

risks of innovative activity are indicated. Some modern approaches to the classification of innovative risks of the enterprise and the need for its development are shown. The system of innovative risks of the enterprise according to certain classification signs is offered.

Conclusion. The presented classification set of innovative risks makes it possible to state that all the signs are either tied to the direction of innovative activity of the enterprise, or are temporary. However, they are not entirely focused on those factors, levers and sources that specifically lead to the emergence of innovative risk, that is, we are talking about the causal orientation of risk formation: risks are usually classified according to the results of manifestation in practice. For timely identification of risk and its localization, it is not always enough to know the time parameters and general characteristics – you need to take into account the specifics of the influence. Effective risk management requires a well-developed, modern classification of innovative risks, which allows for the effective use of appropriate risk management tools, because each type of risk has its own management system. The mechanism of this system, which includes the implementation of appropriate systematic actions, should be aimed at both preventing and responding to risk events.

Keywords: innovative project, innovative activity, innovative process, innovative risk, classification of innovative risks, factors of innovative risks

Світлана Володимирівна **ЛОЗІНСЬКА**

к.ю.н., доцент, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6634-1575>

e-mail: lozinskasw@ukr.net

СТАМБУЛЬСЬКА КОНВЕНЦІЯ І НОВІТНІЙ ПІДХІД ДО ЗАПОБІГАННЯ ТА БОРОТЬБИ З НАСИЛЬСТВОМ СТОСОВНО ЖІНОК І ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ

Статтю присвячено дослідженню сучасної моделі з боротьби та запобігання насильству стосовно жінок і домашнього насильства, прийнятого та втілюваного у рамках діяльності Ради Європи крізь призму положень Конвенції про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульської конвенції). Резюмовано, що Стамбульська конвенція є безпрецедентним та системним за своїми цілями та обсягом регулювання міжнародно-правовим актом, що спрямований на комплексне запобігання і протидію насильству стосовно жінок та домашньому насильству не лише в рамках діяльності Ради Європи, але й загалом на загальноєвропейському цивілізаційному рівні.

Ключові слова: Стамбульська конвенція, боротьба з насильством стосовно жінок, Рада Європи, домашнє насильство, дискримінація

ВСТУП

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11 травня 2011 р. (далі – Стамбульська конвенція або Конвенція) [1] є вінцем та одночасно відправною точкою у новітній політиці Ради Європи, спрямованій на протидію та запобігання насильству проти жінок. Вона є логічним розвитком міжнародно-правової реакції, підготовленої та реалізованої в межах Ради Європи з 90-х рр. ХХ ст.

На цьому шляху розроблено не лише низку нормативних актів (найперше Рекомендації (2002) 5 Комітету Міністрів Ради Європи для держав-учасниць стосовно захисту жінок від насильства [2]), але й прийнято низку важливих організаційних кроків. Так, у 2005 р. наприкінці 3-го саміту голів держав та урядів держав-учасниць Ради Європи прийнято План дій, що започаткував загальноєвропейську кампанію з протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству, а у 2006–2008 рр. робочою групою проводилась кампанія оцінювання прогресу у державах-членах та напрацювання рекомендацій для майбутніх дій, за результатами роботи якої у грудні 2008 р. Комітет міністрів створив Спеціальний міжгалузевий комітет з питань запобігання та боротьби з насильством стосовно жінок та домашнім насильством (САНВІО) та доручив йому підготувати один або більше юридично обов'язкових актів у сфері насильства над жінками та домашнього насильства, приділяючи особливу увагу заходам із захисту та підтримки жертв такого насильства та судового переслідування кривдників [3]. Стамбульська конвенція як закономірний результат зазначених процесів у сфері міжнародного публічного права вимагає ретельного наукового аналізу та пропагування її прийняття всіма розвиненими європейськими державами, оскільки, попри набрання чинності Конвенцією для більш як 30 членів Ради Європи, Україна досі її не ратифікувала, попри серйозні системні проблеми у сфері протидії насильству стосовно жінок і домашньому насильству у нашій державі.

МЕТА статті – встановлення змісту та складових елементів новітнього механізму запобігання й боротьби з насильством стосовно жінок та домашнім насильством, закріпленого на рівні положень Стамбульської конвенції, аналіз втілених у Конвенції стандартів у цій сфері, їх міжнародно-правового значення й наслідків імплементації в національне право держав-членів Ради Європи.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті здійснюється аналіз причин та передумов прийняття Стамбульської конвенції, звертається увага як на вивчення безпосередньо її положень, так і на формування загальної картини сучасного підходу, прийнятого у рамках діяльності Ради Європи для протидії та боротьби із насильством стосовно жінок і домашнім насильством. У зв'язку з цим використовуються низка загальнонаукових та спеціально-юридичних методів дослідження: синтезу, аналізу, порівняння, прогностичний, формально-логічний методи, порівняльно-правовий метод тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Важливість та системність положень Стамбульської конвенції прослідковується вже в поставлених нею цілях та запровадженому особливому механізмі моніторингу її дотримання й ефективного виконання. Так, відповідно до ч. 1 ст. 1 Конвенції її цілями є:

- а) захист жінок від усіх форм насильства й недопущення, кримінальне переслідування та ліквідація насильства стосовно жінок і домашнього насильства;
- б) сприяння ліквідації всіх форм дискримінації стосовно жінок та заохочення дійсної рівності між жінками та чоловіками, зокрема шляхом надання жінкам самостійності;
- в) розроблення всеосяжних рамок, політики та заходів для захисту всіх жертв насильства стосовно жінок і домашнього насильства та надання їм допомоги;
- г) заохочення міжнародного співробітництва з метою ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства;

д) забезпечення підтримки та надання допомоги організаціям та правоохоронним органам в ефективному співробітництві для прийняття комплексного підходу до ліквідації насильства стосовно жінок і домашнього насильства.

Отже, Стамбульська конвенція є не лише міжнародним актом, що спрямований на закріплення основних прав та гарантій захисту жінок від будь-яких форм насильства та дискримінації, але й прагне до інституціоналізації системи запобігання і протидії насильству стосовно жінок, виходячи на рівні національної, регіональної та міжнародної політики у цих сферах, пропонуючи організаційно-правові механізми сприяння і співробітництва на міжнародній арені та у контексті забезпечення ефективності функціонування внутрішніх правоохоронних органів держав-підписантів.

Революційною Стамбульська конвенція є й з огляду на обсяг розуміння ключових використовуваних у ній понять. Так, відповідно до п. а ч. 1 ст. 3 Конвенції «насильство стосовно жінок» розуміється як порушення прав людини й форма дискримінації стосовно жінок та означає всі акти насильства стосовно жінок за гендерною ознакою, результатом яких є або може бути фізична, сексуальна, психологічна або економічна шкода чи страждання стосовно жінок, зокрема погрози таких дій, примус або свавільне позбавлення волі, незалежно від того, чи відбувається це в публічному або приватному житті. Такому всеохоплюючому підходу кореспондує й наступне закріплення змісту понять домашнього насильства, гендеру, насильства стосовно жінок за гендерною ознакою, визначення в ст.ст. 33–40 Конвенції дефініції психологічного насильства, переслідування стосовно жінок, фізичного та сексуального насильства, примусового шлюбу, каліцтва жіночих геніталій, примусового абортів та примусової стерилізації, сексуального домагання. Такий підхід гарантує максимально широке тлумачення форм та видів насильства стосовно жінок, охоплюючи й домашнє насильство, що вчиняється в сім'ї жертви та різні форми сексуального насильства, домагання та психологічного насильства.

Безумовно Стамбульська конвенція не зупиняється на дефініціях та далі закріплює низку позитивних зобов'язань держав із протидії дискримінації стосовно жінок. У ч. 2 ст. 4 Конвенції визначено, що Сторони осуджують усі форми дискримінації стосовно жінок і своєчасно вживають необхідних законодавчих та інших заходів для запобігання дискримінації, зокрема шляхом:

- 1) закріплення в їхніх національних конституціях або іншому відповідному законодавстві принципу рівності між жінками та чоловіками й забезпечення практичної реалізації цього принципу;
- 2) заборони дискримінації стосовно жінок, зокрема за допомогою використання санкцій, де це доречно;
- 3) скасування законів та практики, які є дискримінаційними стосовно жінок.

Серед інших важливих концептів, які використовуються Стамбульською конвенцією, є впровадження на національному рівні політики недопущення насильства стосовно жінок шляхом вжиття необхідних заходів для заохочення змін у соціальних і культурних моделях поведінки жінок та чоловіків із метою

викорінення упереджень, звичаїв, традицій та всіх інших практик, які ґрунтуються на ідеї неповноцінності жінок або на стереотипних ролях жінок та чоловіків (ч. 1 ст. 12 Конвенції); підвищення обізнаності, навчання та підготовки спеціалістів, профілактичного втручання та лікувальних програм тощо.

Ключовим блоком нормативного регулювання Стамбульської конвенції також є приписи Глави IV «Захист та підтримка» і Глави V «Матеріальне право», якою, серед іншого, окреслюється коло засобів правового захисту. Потребують уваги й положення Глави VI «Розслідування, кримінальне переслідування, процесуальне право та захисні заходи» Конвенції, яка стосується кримінально-правових засобів реагування на насильство стосовно жінок. Н.В. Нестор до факторів, що впливають на складність адекватного державного впливу на запобігання насильству стосовно жінок та домашньому насильству, справедливо відносить значну латентність даних злочинів, коли прихованість насильницьких проявів прикривається сімейно-побутовою атмосферою; традиційність домінування чоловіка в родині; підвищена соціальна активність чоловіків порівняно із жінками сприяє економічній нерівності у родинах, а відтак – розповсюдженій тенденції економічної залежності жінок від чоловіків у родинах [4, с. 42]. Як бачимо, розробники Конвенції брали до уваги означені фактори та свідомо реагують на їх прояви як у частині заходів, спрямованих на превенцію насильства стосовно жінок, так і стосовно засобів правового впливу, від подання цивільних позовів до кримінального переслідування.

У світлі цього ч. 1 ст. 49 Стамбульської конвенції закріплює базову норму, згідно з якою Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб розслідування та судові провадження стосовно всіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції, здійснювалися без неналежних затримок і з урахуванням прав жертви на всіх стадіях кримінального провадження. Для забезпечення досягнення цих цілей Конвенція встановлює зобов'язання стосовно невідкладного реагування, запобігання та захисту з боку відповідальних правоохоронних органів, постановлення компетентними органами нагальних заборонувальних приписів (у ситуаціях безпосередньої небезпеки про те, щоб особа, що вчинила домашнє насильство, звільнила місце проживання жертви або особи, яка знаходиться в ситуації ризику, на достатній період, та заборонити правопорушнику заходити до місця проживання жертви або особи, яка знаходиться в ситуації ризику, або контактувати з жертвою або особою, яка знаходиться в ситуації ризику – ст. 52 Стамбульської конвенції), обмежувальних та захисних приписів, а також безпосередньо розслідування фактів вчинення злочинів стосовно жінок, пов'язаних із насильством, та заходів захисту на всіх стадіях розслідування та судового провадження. До останніх, згідно з ч. 1 ст. 56 Стамбульської конвенції віднесено, зокрема: забезпечення безпеки жертв, а також безпеки їхніх сімей та свідків від погроз, помсти та повторної віктимізації; надання жертвам можливості у спосіб, що відповідає процесуальним нормам національного законодавства, бути вислуханими, подавати докази та викладати без-

посередньо або через посередника свої думки, потреби і стурбованості, а також щоб такі думки, потреби і стурбованості були розглянуті; забезпечення того, щоб могли бути прийняті заходи для захисту приватного життя та репутації жертви; забезпечення уникнення контакту між жертвами та правопорушниками в приміщеннях суду та правоохоронних органів, де це можливо тощо. Окремо ч. 2 цієї статті Конвенції закріплюється й те, що дитина-жертва та дитина-свідок насильства стосовно жінок і домашнього насильства забезпечуються, де це доречно, спеціальними заходами захисту з урахуванням найкращих інтересів дитини.

Варто сказати і про труднощі з ратифікацією та набранням чинності Стамбульською конвенцією для України. Пов'язані з цим проблеми були викликані гострою реакцією певних частин українського суспільства та нерозумінням деяких засадничих принципів Конвенції, зокрема закріплених у ній тлумачень понять «гендеру» та «гендерної ідентичності» як таких, що загрожують та не узгоджуються із традиційними цінностями нашого суспільства [5]. На жаль, слід погодитись із думкою О. Ауліна, який вважає, що чергова спроба прийняття Стамбульської конвенції українським парламентом також не буде успішною у зв'язку з відсутністю порозуміння між парламентами, церквою та громадськістю, які у промовах виступають проти домашнього насильства, але дати йому рішучу відсіч не в змозі [6, с. 6]. Водночас слушною є й позиція відносно того, що відсутність згоди на обов'язковість Стамбульської конвенції, не перешкоджає реалізовувати на території нашої держави окремі керівні принципи запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству, які визначені у цьому акті [7, с. 287]. Можливо лише висловити сподівання, що суспільний діалог буде налагоджено та Стамбульська конвенція як надважливий

акт міжнародного права та втілені в ній механізми запобігання й боротьби проти насильства стосовно жінок і домашнього насильства знайдуть відображення в українському праві та вітчизняній правовій традиції із подальшою ефективною реалізацією у суспільному житті нашої держави.

ВИСНОВКИ

Отже, Стамбульська конвенція є безпрецедентним та системним за своїми цілями та обсягом регулювання міжнародно-правовим актом, що спрямований на комплексне запобігання і протидію насильству стосовно жінок та домашньому насильству не лише у рамках діяльності Ради Європи, але й загалом на загальноєвропейському цивілізаційному рівні. Її прийняття свідчить про формування новітньої концепції захисту прав жінок та боротьби проти насильства й дискримінації, що заснована на цінностях сучасного європейського суспільства.

Сутність цієї концепції відображається на кількох рівнях: у закріпленні основоположних прав жінок, принципів рівності та недискримінації; у зобов'язаннях держави з їх гарантування й забезпечення; у запровадженні комплексної політики зі збору даних, попередження й недопущення насильства стосовно жінок та домашнього насильства; у встановленні механізмів захисту та підтримки жертв насильства, включно з чітким окресленням ключових понять, форм та видів насильства проти жінок; у механізмах кримінального переслідування та розслідування відповідних злочинів стосовно жінок; а також у впровадженні спеціального механізму моніторингу стану дотримання й ефективного виконання положень Конвенції, заснованого на діяльності Групи експертів із дій проти насильства стосовно жінок і домашнього насильства (ГРЕВІО), Комітету сторін-підписантів та залучення національних парламентів до моніторингу.

Список використаних джерел

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11.05.2011. URL: <https://rm.coe.int/1680462546>
2. Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805e2612
3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція). Довідник для членів парламенту. Рада Європи, оновлена редакція, жовтень 2013 р. URL: <https://rm.coe.int/1680096e45>
4. Нестор Н.В. До питання удосконалення кримінального та кримінального процесуального законодавства України для боротьби з насильством стосовно жінок та домашнім насильством. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 4. С. 41–47.
5. Чому Україна тягне зі Стамбульською конвенцією. URL: <https://www.ukrinform.ua/gubric-polytics/3035854-comu-ukraina-tagne-zi-stambulskou-konvencieiu.html>
6. Аулін О. Стамбульська конвенція для України. *Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти*. 2020. № 8 (76). С. 5–6.
7. Ірха Ю., Азаренко Т. Стамбульська конвенція: керівні принципи та їх значення для України. *Забезпечення запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та протидії торгівлі людьми: національна практика та зарубіжний досвід*. 2020. С. 285–287.

References

1. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, 11.05.2011. URL: <https://rm.coe.int/1680462546> (in Ukrainian).
2. Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805e2612
3. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention). A handbook for parliamentarians. Council of Europe, updated edition, October 2013. URL: <https://rm.coe.int/1680096e45> (in Ukrainian).
4. Nestor N. V. To the Question of Improving the Criminal and Criminal Procedural Legislation of Ukraine for Prevention of

Violence Against Women and Domestic Violence. *Herald of criminal justice*. 2017. № 4. pp. 41–47 (in Ukrainian).

5. Why Ukraine is dragging its feet with the Istanbul Convention. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3035854-comu-ukraina-tagne-zi-stambulskou-konvencieu.html> (in Ukrainian).

6. Aulin O. Istanbul Convention for Ukraine. *Constitutional process in Ukraine: political and legal aspects*. 2020. № 8 (76). pp. 5–6. (in Ukrainian).

7. Irkha Yu, Azarenko T. Istanbul Convention: Guiding Principles and their Significance for Ukraine. *Ensuring the prevention and combating of domestic violence, gender-based violence and combating trafficking of people: national practice and foreign experience*. 2020. pp. 285–287. (in Ukrainian).

Svitlana LOZINSKA

PhD in Legal Sciences, Associate Professor, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6634-1575>

e-mail: lozinskasw@ukr.net

ISTANBUL CONVENTION AND THE LATEST APPROACH TO PREVENTING AND COMBATING VIOLENCE AGAINST WOMEN AND DOMESTIC VIOLENCE

The paper is devoted to the study of the current model for combating and preventing violence against women and domestic violence, adopted and implemented in the framework of the Council of Europe through the prism of the Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention). Therefore the purpose of the paper is to establish the content and components of the latest mechanism for preventing and combating violence against women and domestic violence, enshrined in the provisions of the Istanbul Convention, analysis of the standards embodied in the Convention in this area, their international legal significance and consequences of implementation in national law of Council of Europe member states.

Author, among other things, states that Istanbul Convention is not only an international act aimed at consolidating the fundamental rights and guarantees of protection of women from all forms of violence and discrimination, but also seeks to institutionalize a system for preventing and combating violence against women, based on national, regional and international policies in these areas, offering organizational and legal mechanisms for assistance and cooperation in the international arena and in the context of ensuring the effectiveness of the functioning of the internal law enforcement agencies of the signatory states.

It is concluded that the Istanbul Convention is unprecedented and systematic document of public international law in its objectives and scope, aimed at comprehensively preventing and combating violence against women and domestic violence not only within the Council of Europe, but also at the European civilization level in general. Its adoption demonstrates the formation of the latest concept of protection of women's rights and the fight against violence and discrimination, based on the values of modern European society.

Keywords: Istanbul Convention, combating violence against women, Council of Europe, domestic violence, discrimination

ДАЙДЖЕСТ НОВАЦІЙ ВЕРЕСНЯ

DIGEST OF NEWS IN SEPTEMBER

Нові вимоги до оформлення документів

З 1 вересня 2021 р. набув чинності новий ДСТУ 4163:2020 «Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів» згідно з Наказом ДП «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» № 144 від 01.07.2020 р.

Зміни торкнулися складу реквізитів документів, змісту та місця розташування реквізитів у документах, бланків та оформлення документів, вимог до виготовлення документів. Згідно з п. 4.4 ДСТУ документ набуває юридичної сили, якщо він має наступні реквізити:

- найменування юридичної особи;
- назва виду документа (не зазначають на листах);
- дата документа;
- реєстраційний індекс документа;
- заголовок до тексту документа;
- текст документа;

підпис (для електронних документів – електронний підпис або електронна печатка у разі відсутності електронного підпису).

Згідно з цим стандартом змінено склад реквізитів документів, зміст та місця розташування реквізитів у документах, бланки та оформлення документів, вимоги до виготовлення документів.

Зокрема, зміни торкнулися підпису документа. Тепер цей реквізит має містити не ініціали та прізвище особи, яка підписує, а її власне ім'я та прізвище, причому прізвище пишеться великими літерами, тобто не «І.І. Ковальчук», а «Іван КОВАЛЬЧУК».

Скорочений огляд ДСТУ 4163:2020 для ознайомлення з найсуттєвішими елементами під час роботи з документами розміщено у поточному номері цього журналу.

Зміни до порядку подання електронних відомостей про трудову діяльність працівників

Відповідно до проєкту постанови Пенсійного фонду України передбачається, що відомості про трудову діяльність можна буде подавати працівникам самостійно через територіальні органи ПФУ або їх може передати страхувальник через вебпортал ПФУ. Відомості про трудову діяльність необхідно буде подавати одноразово, і вони включатимуть лише всі сторінки трудової книжки. Окремим пунктом постанови зазначено, що спочатку подаються відомості про працівників, яким залишилося до виходу на пенсію два і менше роки.

Держпраці доручено обробляти запити на видачу дозволів за п'ять днів

Державній службі України з питань праці та її територіальним органам доручено обробляти запити на надання дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки та експлуатацію (застосування) машин, механізмів і устаткування підвищеної небезпеки не більше, ніж за п'ять днів.

З 1 вересня 2021 р. діє одноразове добровільне декларування

Громадяни України, які мають активи, що не були оподатковані належним способом, можуть добровільно пройти одноразове (спеціальне) декларування, сплатити одноразовий збір і легалізувати такі активи. Зокрема, це відноситься до грошових коштів, валютних цінностей, цінних паперів, рухомого та нерухомого майна в Україні та закордоном. Подати декларацію можна через Електронний кабінет ДПС. Перед цим необхідно розмістити кошти (якщо активом є саме грошові кошти) на спеціальному рахунку в банках України.

Новий порядок розрахунку середньої заробітної плати

Кабінетом Міністрів України прийнято Постанову № 917 «Деякі питання обчислення середньої заробітної плати», яка набрала чинності з 4 вересня 2021 р. Згідно з цією Постановою вносяться зміни до порядку розрахунку середньої заробітної плати. Відразу варто зауважити, що починаючи з 4 вересня 2021 р. діє тримісячний термін донарахування середньої заробітної плати, яка була нарахована починаючи з грудня 2021 р. до дати набрання чинності нової Постанови без врахування премій за минулі періоди. Новою Постановою передбачено, що:

– «суми нарахованої заробітної плати, крім премій (зокрема за місяць) та інших заохочувальних виплат за підсумками роботи за певний період, враховуються у тому місяці, за який вони нараховані, та у розмірах, в яких вони нараховані, без виключення сум відрахування на податки, стягнення аліментів тощо, за винятком відрахувань із заробітної плати осіб, засуджених за вироком суду до виправних робіт»;

– «премії (зокрема за місяць) та інші заохочувальні виплати за підсумками роботи за певний період під час обчислення середньої заробітної плати враховуються у заробіток періоду, який відповідає кількості місяців, за які вони нараховані, починаючи з місяця, в якому вони нараховані. Для цього до заробітку відповідних місяців розрахункового періоду додається частина, яка визначається діленням суми премії або іншої заохочувальної виплати за підсумками роботи за певний період на кількість відпрацьованих

робочих днів періоду, за який вони нараховані, та множенням на кількість відпрацьованих робочих днів відповідного місяця, що припадає на розрахунковий період». Окрім цього Постановою затверджено додаткові виплати, які не враховуються до середньої заробітної плати. До таких виплат належать: виплати, пов'язані зі святковими виплатами; винагорода за сумлінну працю та зразкове виконання службових обов'язків.

Новий закон дозволяє перерахувати на картку 5000 грн без ідентифікації відправника

Донедавна застосовувалися вимоги, згідно з якими у разі переказу на банківську картку суми в 5000 грн потрібно було ідентифікувати особистість відправника для банку. Такий переказ підлягав під заходи фінансового моніторингу. Водночас для переказу у сумі 4999 грн ідентифікація не була потрібною. Згідно з новою редакцією Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» можна перераховувати 5000 грн включно без ідентифікації.

Змінюються вимоги до робочого часу і тривалості роботи водіїв

Наказом Мінінфраструктури № 337 від 24.06.2021 р. (набрав чинності 10.09.2021 р.) оновлено норми Положення про робочий час і час відпочинку водіїв колісних транспортних засобів. Зокрема, тривалість періоду керування не може перевищувати 56 год на тиждень та 90 год протягом двох тижнів; якщо робочий час водія передбачає тривалі простой (у зв'язку з очікуванням у транспортному засобі чи на робочому місці, часом переїзду до місця відпочинку), то він може бути збільшений до 12 год, але за умови, що час керування не перевищує 10 год протягом зміни лише двічі на тиждень або 9 год в звичайні дні; обов'язковою є наявність не менше одного вихідного дня на тиждень; скасовано норму, за якою час охорони транспортного засобу зараховується водієві у розмірі 1/3 робочого часу; скасовано також вимогу, за якої під час перевезення великовагових, великогабаритних, небезпечних вантажів змінний період керування не має перевищувати 8 год, включаючи надурочні роботи тощо.

Подовжено строки подання фінансової звітності

Згідно з Постановою Кабміну для підприємств, які подають річну фінансову звітність (баланс, звіт про фінансові результати разом з аудиторським висновком) до органів державної статистики та податкових органів дозволяється її подати до 28 лютого наступного за звітним роком. Повний пакет фінансової звітності (крім двох названих вище документів) може бути поданий до 30 квітня або 1 червня залежно від вимог законодавств для окремого підприємства. Проміжна фінансова звітність за квартал може бути подана до 30 числа місяця, що йде наступним після звітного кварталу. Підприємства, які формують звітність за МСФЗ, річну фінансову звітність за 2020 р. та проміжну фінансову звітність за 2021 р. в єдиному електронному форматі для центру збору фінансової звітності можуть її подати до 31 грудня 2021 р.

Зміни до нормативних актів щодо застосування касових апаратів (РРО/ПРРО)

Мінфіном Наказом № 427 від 26.07.2021 р. внесено зміни до нормативної бази застосування реєстраторів розрахункових операцій та/або програмних реєстраторів розрахункових операцій (РРО/ПРРО). Зокрема, акти про видачу коштів та акти про скасування або помилкової форми оплати мають зберігатися три роки. Водночас під час перевірки суб'єкт господарювання має надати їх контролюючим органам. Тепер кожному ПРРО присвоюється локальний номер (вінзначається у заяві на реєстрацію). ПРРО може використовуватися лише суб'єктом господарювання, на якого він зареєстрований на праві власності, володіння, користування, а розрахункові операції на ньому можуть проводити лише ті особи, сертифікати електронних підписів та/або печаток яких внесені до Реєстру ПРРО. З'явилася також можливість використовувати вдосконалену (кваліфіковану) електронну печатку юридичної особи, фізособи-підприємця. Нею може користуватися лише особа-створювач. Нагадуємо, що забороняється використовувати ПРРО в оптовій та/або роздрібній торгівлі пальним.

Підготував Роман Джебрайлов

НОВІ СТАНДАРТИ У ВЕДЕННІ ДОКУМЕНТІВ УСТАНОВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ

NEW STANDARDS IN KEEPING DOCUMENTS OF INSTITUTIONS AND ORGANIZATIONS

У вересні 2021 р. набув чинності новий держстандарт з діловодства. Надаємо скорочений текст суттєвих моментів ДСТУ ДП «УкрНДНЦ» № 144 від 01.07.2020 р. ДСТУ 4163:2020 «Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів».

Як зазначено у передмові: «Цей стандарт поширюється на організаційно-розпорядчі документи незалежно від носія інформації (далі – документи), зокрема на: організаційні (положення, статuti, посадові інструкції, штатні розписи тощо); розпорядчі (постанови, рішення, накази, розпорядження); інформаційно-аналітичні (акти, довідки, доповідні записки, пояснювальні записки, службові листи тощо) документи, створювані в результаті діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, установ, підприємств, організацій та інших юридичних осіб (далі – юридична особа) незалежно від їхнього функціонально-цільового призначення, рівня і масштабу діяльності та форми власності».

ПОВНА НАЗВА:

**НАЦІОНАЛЬНИЙ СТАНДАРТ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА УНІФІКОВАНА СИСТЕМА
ДОКУМЕНТАЦІЇ**

Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації Вимоги до оформлення документів
ДСТУ 4163:2020

THE STATE UNIFIED DOCUMENTATION SYSTEM
UNIFIED SYSTEM OF MANAGERIAL DOCUMENTATION
Requirements for presentation of documents

Чинний від 01 вересня 2021 року

Далі скорочений зміст:

5.2. Розміри зображення емблеми юридичної особи або торговельної марки (знака для товарів і послуг) не обмежуються. Рекомендована висота зображення – не більша ніж 17 мм.

5.9. Назву виду документа зазначають на бланку конкретного виду документа і загальному бланку в оформленні різних видів документів, окрім листів. Назва виду документа (наказ, рішення, протокол, акт, довідка, доповідна записка тощо) має відповідати назві, зафіксованій у переліку уніфікованих форм документів, запроваджених в юридичній особі. Такий перелік має містити назви уніфікованих форм документів згідно з ДКУД та назви інших документів, що відповідають організаційно-правовому статусу юридичної особи, закріпленому в положенні (статуті). Назву виду документа на поздовжніх бланках розміщують посередині,

а на кутових – у лівому верхньому куті під реквізитом «Найменування юридичної особи» або «Найменування структурного підрозділу юридичної особи».

5.10. Дата документа – це, відповідно, дата його підписання, затвердження, прийняття, реєстрації або складення. Крім того, датують усі службові відмітки, проставлені на документі, а саме: візу, резолюцію, відмітку про засвідчення копії документа, відмітку про надходження документа до юридичної особи, відмітку про виконання документа, відмітку про ознайомлення з документом. Дату оформлюють цифровим або словесно-цифровим способом. У разі оформлення дати цифровим способом її елементи зазначають арабськими цифрами в один рядок у такій послідовності: день місяця, місяць, рік. У цьому разі день місяця і місяць проставляють двома парами цифр, розділеними крапкою; рік – чотирма цифрами, крапку наприкінці не ставлять.

Приклад: 07.12.2019

Допустимо оформлювати дату у зворотній послідовності: рік, місяць, день місяця. Такий спосіб найчастіше використовують під час службового листування з іноземними партнерами, оскільки він відповідає міжнародній системі датування документів.

Приклад: 2019.05.25

У текстах нормативно-правових актів та посиланнях на них і в документах, що містять відомості фінансового характеру, застосовують словесно-цифровий спосіб зазначення дат із проставлянням нуля у позначенні дня місяця, якщо він містить одну цифру.

Приклад: 07 грудня 2019 року

Допустимо вживати слово «рік» у скороченому варіанті «р.».

Приклад: 25 травня 2019 р.

У різних реквізитах одного документа дата може бути оформлена як словесноцифровим способом, так і цифровим. У спільних документах, підготовлених від імені двох і більше юридичних осіб, зазначають одну дату, що відповідає даті проставлення останнього підпису. Дату документа на бланку проставляють у спеціально відведеному місці. У внутрішніх службових документах (заявах, доповідних і пояснювальних записках тощо), оформлених не на бланку, дату проставляють ліворуч від особистого підпису автора документа. У разі застосування інформаційних (автоматизованих) систем організації діловодства допустимо проставляти дату реєстрації документа у складі штрих-коду або QR-коду, що створюється засобами цієї системи, згідно з постановою Кабінету Міністрів України [8].

Штрих-код проставляють у центрі нижнього поля першої сторінки документа, QRкод (21 мм × 21 мм) – у нижньому лівому куті першої сторінки документа.

5.22. Підпис має містити найменування посади

1. Генеральний директор ДП «УкрНДНЦ» Особистий підпис Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ
2. Генеральний директор Особистий підпис Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ

У разі відсутності посадової особи, найменування посади, власне ім'я і прізвище якої зазначено в документі, його підписує особа, яка виконує її обов'язки, або її заступник. У цьому разі обов'язково зазначають фактичну посаду, власне ім'я, прізвище особи, яка підписала документ (виправлення вносять рукописним або машинописним способом, якщо документ немож-

особи, яка підписує документ (у повній формі, якщо документ надрукований не на бланку, у скороченій – на документі, надрукованому на бланку), особистий підпис (окрім електронних документів), власне ім'я і прізвище.

Приклади:

ливо передрукувати).

Не дозволено у підписанні документа ставити прийменник «За» чи правобічну похилу риску перед найменуванням посади. Слова «Виконувач обов'язків» або «В.о.» до найменування посади керівника юридичної особи додають лише в разі його заміщення на підставі розпорядчого документа.

Приклад:

В.о. директора Особистий підпис Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ

Підпис розміщують під текстом документа або під відміткою про наявність додатків. Особистий підпис у всіх реквізитах електронного документа, до складу яких він входить, замінюють електронним підписом, що створюється відповідно до законів України

СТОСОВНО ПЕЧАТКИ

5.23. Юридичні особи, що відповідно до положення (статуту) мають гербову печатку або основну круглу печатку юридичної особи із зазначенням найменування та ідентифікаційним кодом ЄДРПОУ, можуть засвідчувати на документі підпис посадової (відповідальної) особи. Перелік документів, підписи на яких потрібно скріплювати печаткою юридичної особи, визначає юридична особа на підставі законодавства та з унесенням в інструкцію з діловодства. Інші види печаток (структурних підрозділів (служби діловодства, бухгалтерії, кадрової служби тощо), для окремих категорій документів (для копій, перепусток, конвертів тощо), металеві печатки (для опечатування приміщень, шаф, сейфів)), їх кількість та порядок застосування

юридичною особою визначають в інструкції з діловодства. **Відбиток печатки ставлять так, щоб він охоплював останні кілька літер найменування посади особи, яка підписала документ, але не особистий підпис посадової особи, або у спеціально призначеному для цього місці з відміткою «МП».**

Відбиток печатки в усіх реквізитах електронного документа, до складу яких він входить, замінюють електронною печаткою, що створюється відповідно до вимог законів України.

5.26. Відмітка про засвідчення копії документа складається з таких елементів: слів «Згідно з оригіналом» (без лапок), найменування посади, особистого підпису особи, яка засвідчує копію, її власного імені та прізвища, дати засвідчення копії. У випадках, визначених законодавством, копії документів засвідчують відбитком печатки юридичної особи, структурного підрозділу (служби діловодства, служби кадрів, бухгалтерії тощо) юридичної особи або печатки «Для копій».

Приклад:

Згідно з оригіналом Особистий підпис Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ
Менеджер із персоналу Особистий підпис Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ
Дата Відбиток печатки

Відмітку про засвідчення копії документа проставляють нижче реквізиту «Підпис» на лицьовому боці останнього аркуша копії документа.

елементів: слів «До справи» (без лапок), номера справи, у якій документ буде зберігатися, посилання на дату й реєстраційний індекс документа, що засвідчує виконання (або короткі відомості про виконання), найменування посади, особистого підпису, власного імені та прізвища відповідальної особи, дати оформлення відмітки.

Приклади:

1. До справи № 01-10
Лист-відповідь від 25.05.2019 № 01-10/01/123
Секретар Особистий підпис Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ
Дата

2. До справи № 02-10
Питання вирішено позитивно в телефонній розмові 25.05.2019
Головний бухгалтер Особистий підпис Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ
Дата

Якщо документ не потребує письмової відповіді, то зазначають короткі відомості про виконання. Підпис і дату відмітки проставляє виконавець цього документа. Відмітку про виконання документа проставляють рукописно у лівому куті нижнього поля на лицьовому боці першого аркуша документа.

5.30. Відмітка про надходження документа до юридичної особи має містити такі елементи: скорочене найменування юридичної особи, до якої надійшов документ, вхідний реєстраційний індекс, дату (за потреби – годину і хвилину) надходження документа. Відмітку про надходження документа до юридичної особи проставляють рукописно або з використанням штампа, автоматичного нумератора у правому куті нижнього поля на лицьовому боці першого аркуша оригіналу документа. У разі застосування інформаційних (автоматизованих) систем організації діловодства цю відмітку проставляють за допомогою штрихового коду (штрих-коду).

5.31. Запис про державну реєстрацію проставляють на нормативно-правових актах юридичних осіб, включених до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів, у відповідних органах юстиції в установленому законодавством порядку. На першій сторінці нормативно-правового акта для проставлення запису про державну реєстрацію повинно бути вільне місце (60 мм × 100 мм) у верхньому правому куті після номера акта чи грифа затвердження документа. У разі застосування інформаційних (автоматизованих) систем організації діловодства запис про державну реєстрацію допустимо проставляти у складі QR-коду, що створюється засобами цих систем.

5.32. Відмітку про наявність примірника документа з паперовим (електронним) носієм інформації проставляють згідно з постановою Кабінету Міністрів України (№ 55 від 17.01.2018 «Деякі питання документування управлінської діяльності») та наказом Міністерства юстиції України (№ 1886/5 від 11.11.2014 «Про затвердження Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання»). У разі створення примірника електронного документа з паперовим носієм інформації на ньому проставляють штрих-код або QR-код, що містить: скорочене найменування юридичної особи, дату реєстрації, реєстраційний індекс. QR-код також має містити відомості про підписувача електронного документа або накладача електронної печатки, а саме: прізвище, ім'я, по батькові підписувача або найменування юридичної особи (для електронної печатки), номер сертифіката і строк його дії. Окрім того, QR-код додатково має містити дати накладання кваліфікованих електронних підписів і печаток на електронний документ, що беруть із кваліфікованих електронних позначок часу. Для актів додатково зазначають дані про погодження. Відмітку про наявність примірника електронного документа з паперовим носієм інформації проставляють у центрі нижнього поля першого аркуша електронного документа. Якщо примірник електронного документа з паперовим носієм інформації створюють одночасно з електронним докумен-

том, відмітку про наявність цього примірника проставляють у тому самому місці.

Приклад:

Примірників електронного документа з паперовим носієм інформації 2.

6. Вимоги до бланків документів та оформлення документів

6.1. Для виготовлення бланків організаційно-розпорядчих документів потрібно використовувати аркуші паперу формату А4 (210 мм × 297 мм) та А5 (210 мм × 148 мм). Допустимо використовувати бланки формату А3 (297 мм × 420 мм) для оформлення документів у вигляді таблиць.

6.2. Бланки документів повинні мати такі поля у міліметрах: 30 – ліве; 10 – праве; 20 – верхнє та нижнє. Бланки документів виготовляють на білому папері високої якості фарбами насичених кольорів. Допустимо виготовляти бланки за допомогою комп'ютерної техніки.

6.6. Для виготовлення тих чи інших бланків документів юридичної особи можна використовувати два варіанти розташування реквізитів: кутове – постійні реквізити розміщують у лівому верхньому куті аркуша (кутовий бланк); поздовжнє – постійні реквізити розміщують уздовж верхньої частини аркуша (поздовжній бланк). Бланки кожного виду документа юридичної особи (за її вибором) можуть бути як кутовими, так і поздовжніми (*зразки оформлення подано у додатках до ДСТУ*).

6.8. Установлюють такі види бланків документів (*зразки бланків документів наведено в додатку Б*):

- загальний бланк юридичної особи для створення різних видів документів (без зазначення у бланку назви виду документа, крім листа);

- бланк листа;

- бланк конкретного виду документа (із зазначенням у бланку назви виду документа, крім листа).

Виготовлення бланків конкретних видів документів допустимо, якщо їх кількість перевищує 2 тис. од. на рік.

7.2. Для друкування текстів документів потрібно використовувати гарнітуру **Times New Roman** та шрифт розміром **12-14 друкарських пунктів**. Допустимо використовувати шрифт розміром 8-12 друкарських пунктів для друкування реквізитів «Довідкові дані про юридичну особу», «Код юридичної особи», «Відомості про виконавця документа», виносок, пояснювальних написів до окремих елементів тексту документа тощо. Для друкування реквізиту «Назва виду документа» можна використовувати розріджений шрифт розміром 14-16 друкарських пунктів. Для друкування реквізитів «Найменування юридичної особи», «Найменування структурного підрозділу юридичної особи», «Назва виду документа» та «Заголовок до тексту документа» допустимо використовувати напівжирний прямиий шрифт.

7.3. Текст документів на аркушах паперу формату А4 рекомендовано друкувати через 1-1,5 міжрядкових інтервали, а формату А5 – через 1 міжрядковий інтервал. Під час оформлення документів, за потреби, можна застосовувати інші міжрядкові інтервали. Реквізити документа (крім тексту), що складаються з кількох рядків («Довідкові дані про юридичну особу», «Заголовок до тексту документа», «Відмітка про наявність додатків»), друкують через 1 міжрядковий інтервал. Складові частини реквізитів «Адресат», «Гриф затвердження документа», «Гриф погодження (схвалення) документа» відокремлюють один від одного через 1,5 міжрядковий інтервал. Реквізити документа відокремлюють один від одного через 1,5-3 міжрядкових інтервали.

7.4. Реквізити «Найменування юридичної особи вищого рівня», «Найменування юридичної особи», «Назва виду документа» друкують великими літерами.

7.5. Розшифрування підпису в реквізиті «Підпис» друкують на рівні останнього рядка найменування посади.

7.6. Максимальна довжина рядка багаторядкових реквізитів (окрім реквізиту «Текст документа») – 73 мм (28 друкованих знаків). Якщо заголовок до тексту документа перевищує 150 друкованих знаків (5 рядків), його дозволено продовжувати до межі правого поля. Крапку в кінці заголовка не ставлять.

7.7. В оформленні документів потрібно дотримуватися таких відступів від межі лівого поля доку-

мента: 10 мм – для абзаців у тексті; 90 мм – для реквізиту «Адресат»; 100 мм – для реквізитів «Гриф затвердження документа» та «Гриф обмеження доступу до документа»; 125 мм – для розшифрування підпису в реквізиті «Підпис». Не роблять відступ від межі лівого поля для реквізитів «Дата документа», «Заголовок до тексту документа», «Текст документа» (без абзаців), «Відмітка про наявність додатків», «Віза документа», «Гриф погодження (схвалення) документа», «Відмітка про засвідчення копії документа», «Відомості про виконавця документа», «Відмітка про виконання з документом», «Відмітка про виконання документа», найменування посади в реквізиті «Підпис», а також слів «СЛУХАЛИ», «ВИСТУПИЛИ», «ВИРІШИЛИ», «УХВАЛИЛИ», «НАКАЗУЮ», «ЗОБОВ'ЯЗУЮ».

7.10. Під час оформлення документів на двох і більше сторінках друга та наступні сторінки мають бути пронумеровані. Нумери сторінок ставлять посередині верхнього поля аркуша арабськими цифрами без зазначення слова «сторінка» та розділових знаків. Першу сторінку не нумерують. Сторінки документа і кожного з додатків мають окрему нумерацію.

7.11. Тексти документів постійного та тривалого (понад 10 років) зберігання друкують на одному боці аркуша. Документи тимчасового строку (до 10 років включно) зберігання можна друкувати на лицьовому і зворотному боці аркуша.

ПОВНИЙ текст:

URL: <https://zakon.help/article/nacionalnii-standart-dstu-41632020-derzhavna?menu=82>